

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Економіко-правовий факультет

Кафедра цивільно-правових дисциплін

К в а л і ф і к а ц і й н а р о б о т а

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

«Загальні збори господарських товариств та кооперативів»

«General meetings of economic partnerships and cooperatives»

Виконала: здобувачка заочної форми навчання

спеціальності 081 Право

Освітня програма «Право»

Парталоха Аліна Ігорівна

Керівник: д.ю.н., проф. Смітюх А. В. _____

Рецензент: к.ю.н., доц. Святошнюк А. Л.

Рекомендовано до захисту:
протокол засідання кафедри
№ _____ від _____ 2025 р.

Захищено на засіданні ЕК №
протокол № від _____ 2025 р.
Оцінка _____ / _____ / _____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

В. о. завідувача кафедри
_____ Віктор МАСІН
(підпис)

Голова ЕК
_____ Олена МИКОЛЕНКО
(підпис)

Одеса 2025

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ – ВИЩИЙ ОРГАН УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ І КООПЕРАТИВІВ	8
1.1. Органи господарського товариства і кооперативу як інструмент корпоративного управління: поняття і види	8
1.2. Статус і компетенція загальних зборів господарських товариств і кооперативів	17
1.3. Форми і види загальних зборів господарських товариств і кооперативів	26
Висновки до Розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СКЛИКАННЯ І ПРОВЕДЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ І КООПЕРАТИВІВ	40
2.1. Право на участь у загальних зборах господарських товариств та кооперативів	40
2.2. Процедура скликання загальних зборів господарських товариств та кооперативів	50
2.3. Процедура проведення загальних зборів господарських товариств та кооперативів. Судове оскарження рішень загальних зборів	60
Висновки до Розділу 2.....	74
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	80

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АТ	Акціонерне товариство
ТОВ	Товариство з обмеженою відповідальністю
ТДВ	Товариство з додатковою відповідальністю
НКЦПФР	Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
ст.	Стаття
ч.	Частина
ЦК України	Цивільний кодекс України від 16.01.2003 №435-IV

ВСТУП

Актуальність теми. Актуальність дослідження загальних зборів господарських товариств та кооперативів зумовлена їх центральним значенням у системі корпоративного управління та ключовою роллю у формуванні і реалізації волі юридичної особи. В умовах динамічного розвитку корпоративного сектору, зростання інвестиційної активності та розширення кооперативних форм господарювання ефективність функціонування інституту загальних зборів визначає стабільність корпоративних відносин, рівень захисту прав учасників і конкурентоспроможність підприємств.

Неоднорідність правового регулювання загальних зборів у різних організаційно-правових формах залишається однією з найсуттєвіших проблем. Акціонерні товариства мають достатньо деталізовані процедури, тоді як товариства з обмеженою відповідальністю та кооперативи нерідко стикаються з прогалинами або надмірно узагальненими нормами. Це спричиняє юридичну невизначеність та численні корпоративні спори, пов'язані з порушенням порядку скликання, неналежним повідомленням учасників, недотриманням вимог щодо оформлення рішень тощо.

У цьому контексті особливої ваги набуває необхідність гармонізації українського корпоративного законодавства з міжнародними стандартами та найкращими практиками корпоративного управління. Йдеться не лише про формальне наближення правового регулювання до моделей, що застосовуються в розвинених юрисдикціях, а й про глибше переосмислення процедур забезпечення прозорості, підзвітності й реальної участі учасників у процесі прийняття рішень. Водночас чинне законодавство створює широкий потенціал для вдосконалення – від уніфікації правил скликання зборів до впровадження сучасних механізмів дистанційної участі.

Актуальним є також питання реалізації корпоративних прав, насамперед права на участь в управлінні та права голосу. Судова практика показує, що

порушення процедурних гарантій є однією з головних підстав для визнання рішень загальних зборів недійсними. Це засвідчує потребу у розробленні більш чітких законодавчих механізмів, здатних мінімізувати зловживання та забезпечити належний рівень захисту прав учасників.

Додатковим чинником є цифровізація корпоративних процесів. Україна поступово рухається у напрямі впровадження електронних форм корпоративної взаємодії, однак доступність таких інструментів обмежена переважно акціонерними товариствами. Поширення електронних зборів та створення уніфікованих цифрових стандартів могло б значно підвищити прозорість і доступність корпоративного управління, що відповідає як міжнародним тенденціям, так і потребам вітчизняної практики.

Низка проблемних аспектів – таких як регулювання представництва, визначення порогів ініціювання зборів, статус асоційованих членів кооперативів, особливості голосування різними категоріями акцій – також потребує поглибленого наукового опрацювання та законодавчого вдосконалення. Аналіз чинних норм і судової практики підтверджує існування суперечностей, які ускладнюють ефективне функціонування корпоративних механізмів.

Отже, дослідження загальних зборів господарських товариств і кооперативів є важливим як у теоретичному, так і в прикладному аспекті. Воно дозволяє комплексно оцінити правову природу загальних зборів, визначити оптимальні стандарти їх діяльності, а також обґрунтувати напрями модернізації законодавства відповідно до міжнародних практик. Така робота сприятиме зміцненню інституційних засад корпоративного управління в Україні та підвищенню ефективності господарських відносин. Таким чином, запропоноване дослідження є актуальним, має як теоретичну, так і практичну цінність.

Серед вітчизняних авторів, які досліджували питання загальних зборів господарських товариств та кооперативів як складову проблематики правового регулювання корпоративного управління можна назвати таких авторів, як

С. В. Артеменко, О. А. Беяневич, О. В. Бігняк, В. І. Борисова, О.В. Гарагонич, Ю. М. Жорнокуй, П. Г. Ільчук, О. Р. Кібенко, В. І. Кравець, В. М. Кравчук, Я. С. Марущак, А. В. М'який, Л. В. Сіщук, А. В. Смітюх, І. В. Спасибо-Фатєєва.

Мета і задачі дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є аналіз правового регулювання корпоративних відносин, що виникають у зв'язку із скликанням і проведенням загальних зборів у господарських товариствах та кооперативах, створених за законодавством України, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення як правового регулювання так і правозастосовчої практики.

Для досягнення поставленої мети визначено такі задачі:

- Окреслити зміст і види органів господарського товариства та кооперативу як інструментів корпоративного управління, розкривши їх правову природу та функціональне призначення;
- З'ясувати статус загальних зборів у структурі органів управління господарських товариств і кооперативів, а також встановити особливості їх компетенції та характер виключних повноважень;
- Дослідити форми проведення та види загальних зборів господарських товариств і кооперативів, визначивши їх нормативні підстави, практичні відмінності та можливості застосування;
- Висвітлити зміст корпоративного права на участь у загальних зборах господарських товариств та кооперативів, охарактеризувавши його структурні елементи та умови реалізації;
- Визначити особливості процедури скликання загальних зборів господарських товариств та кооперативів, зосередившись на вимогах до повідомлення, строках, ініціаторах і правових наслідках порушення процедури;
- Дослідити порядок проведення загальних зборів, включно з реєстрацією учасників, правилами голосування та оформленням рішень, а також проаналізувати судову практику оскарження рішень загальних зборів.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у зв'язку із скликанням та проведенням загальних зборів у господарських товариствах та кооперативах, створених за законодавством України.

Предмет дослідження: загальні збори господарських товариств та кооперативів.

Методи дослідження. В основу методології дослідження покладено системно-структурний, історичний, порівняльно-правовий методи, логічний, аналіз та синтез, систематизація, класифікаційний методи.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, шести підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНІ ЗБОРИ – ВИЩИЙ ОРГАН УПРАВЛІННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ І КООПЕРАТИВІВ

1.1. Органи господарського товариства і кооперативу як інструмент корпоративного управління: поняття і види

Відповідно до ч. 1 ст. 92 ЦК України, юридична особа набуває суб'єктивні права та приймає на себе зобов'язання через органи управління; Ч. 2 ст. 97 ЦК України передбачає, що органами управління господарським товариством є загальні збори його учасників і виконавчий орган, якщо інше не встановлено законом або установчими документами товариства [1]. Отже, загальні збори є органом управління господарського товариства (кооперативу), тому слід з'ясувати що таке орган господарського товариства (кооперативу), якими вони бувають і до яких органів належать загальні збори.

Різні автори досліджують органи акціонерних товариств, господарських товариств, корпоративних підприємств чи юридичних осіб. Видається, що всі ці визначення можна екстраполювати у межах обсягу тематики дослідження цієї роботи, а саме – на господарські товариства і кооперативи.

В. І. Борисова пише, що орган юридичної особи – це «юридична конструкція, що створюється правом з метою дати можливість сформулювати і виразити волю юридичної особи, відстоювати її інтереси» [2, с.161].

Згідно визначення, яке пропонує С. В. Артеменко орган акціонерного товариства це «організаційно оформлена група фізичних осіб (або однієї фізичної особи), утвореної відповідно до порядку, визначеного законом та статутом, яка формує і виражає її волю відповідно до встановлених повноважень і зобов'язана діяти в інтересах товариства» [3, с. 7].

І. В. Спасибо-Фатєєва зазначає, що орган господарського товариства – це «організаційно відокремлена та структурно оформлена частина товариства як господарської організації, яка формується у визначеному законом і

статутом господарського товариства порядку з фізичних осіб, наділена набором повноважень, необхідних для реалізації господарської компетенції товариства, і через яку формується та/або реалізується воля господарського товариства як суб'єкта господарського права» [4, с. 100-101].

Нарешті, на думку А. В. Смітюха орган корпоративного підприємства – це його «певна організаційно-оформлена частина, що утворюється на підставі та у порядку, визначеному законом та установчим документом, має певну компетенцію і здійснює волеутворення та(або) волевиявлення корпоративного підприємства як юридичної особи» [5, с.18].

Так само різні думки висловлюються вченими щодо ознак органу юридичної особи.

О. В. Гарагонич наводить такі ознаки органу акціонерного товариства: «1) є організаційно відокремленою, структурно оформленою частиною товариства; 2) формується у визначеному законом і статутом товариства порядку; 3) складається із фізичних осіб, які пов'язані з товариством корпоративними відносинами і мають статус посадових осіб (крім учасників загальних зборів АТ); 4) володіє набором повноважень, реалізація яких здійснюється в межах власної господарської компетенції АТ; 5) відокремлений від конкретних фізичних осіб, які складають його в певний момент дії органу при реалізації господарської компетенції; 6) формує і реалізує волю АТ як суб'єкта права; 7) між органами АТ розподіляється компетенція, якою наділене товариство» [6, с. 225-232].

В. І. Кравець виділяє трохи інші ознаки: «1) це певна організаційно оформлена частина юридичної особи, представлена однією або кількома фізичними особами; 2) утворюється відповідно до порядку, визначеного законом та установчими документами; 3) наявність повноважень, реалізація яких здійснюється в межах власної компетенції; 4) волеутворення та волевиявлення юридичної особи оформляється у вигляді прийняття спеціальних актів органів юридичної особи, види яких визначаються законодавством» [7, с.50].

Можна бачити, що ці переліки принципово подібні і загальні збори господарського товариства / кооперативу повинстю відповідають всім наведеним ознакам.

Органи управління є необхідним елементом будь-якої юридичної особи, у тому числі – господарського товариства / кооперативу. Зокрема, Ю. М. Жорнокуй зауважує наступне: «товариство не може існувати без своїх органів, оскільки кожне з них об'єднує осіб для досягнення певного інтересу, а тому й виникає потреба узгодження дій цих суб'єктів (внутрішні відносини), тобто в існуванні органів і участі товариства у відносинах з третіми особами (зовнішні відносини) як єдиного суб'єкта [8, с. 102].

Слід зауважити, що суб'єктність органів господарського товариства / кооперативу є умовною: як зауважує В. І. Борисова між юридичною особою і її органом правові відносини не виникають, дії органа – це дії самої юридичної особи, і орган – це «законний представник юридичної особи, оскільки його повноваження засновані на вказівках закону і можуть здійснюватися без довіреності» [2, с.161].

І. І. Килимник, А. М. Бровдій та Д. Є. Кутоманов характеризують органи юридичної особи як «засоби, через які юридична особа і набуває і здійснює цивільні права і обов'язки» [9, с. 62].

Схожим чином М. І. Панченко вказує, що оскільки юридична особа набуває права та бере на себе цивільні обов'язки через свої органи, які діють відповідно до закону та установчого документа, а керівний орган юридичної особи виражає її волю «його дії – це дії самої юридичної особи» [10, с. 58], з чого випливає, серед іншого обов'язок органів діяти від імені юридичної особи в її інтересах, добросовісно і без перевищення повноважень, і, як наслідок – солідарна відповідальність членів органу юридичної особи, які порушили свої обов'язки з представництва за збитки, завдані юридичній особі [10, с. 58].

Цю концепцію підтримує і Я. М. Шевченко, зазначаючи, що «органи, які за законом чи установчими документами юридичної особи виступають від її імені, мають діяти в інтересах юридичної особи, яку вони представляють,

добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень» [11, с. 175-176].

Органи юридичної особи корпоративного типу, до яких належать і господарські товариства і кооперативи покликані, перш за все, здійснювати корпоративне управління. Законодавство України пропонує наступне легальне визначення корпоративного управління – це «система відносин, яка визначає правила та процедури прийняття рішень щодо діяльності господарського товариства та здійснення контролю, а також розподіл прав і обов'язків між органами товариства та його учасниками стосовно управління товариством» (ст. 1 Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» [12]).

Серед доктринальних визначень корпоративного управління варто відзначити наступні.

І. В. Спасибо-Фатєєва, О. Р. Кібенко та В. І. Борисова зазначають, що корпоративне управління це «система виборних та призначених органів, які здійснюють управління діяльністю підприємницького товариства (корпорації), що відображає баланс інтересів усіх учасників корпоративних відносин, а також його менеджерів та кредиторів і спрямована на одержання максимально можливого прибутку від діяльності товариства [13, с.94]. Тобто, це визначення відштовхується від інституційної основи корпоративного управління – системи органів юридичної особи.

Більш широкого підходу дотримуються П. Г. Ільчук та О. П. Корольова, ну думку яких корпоративне управління це «складна економіко-правова система, що об'єднує норми законодавства, внутрішні нормативні документи та багаторівневу структуру управління, практику господарювання в державному та недержавному секторі, що дає можливість корпораціям реалізовувати свої потенційні можливості доступу до фондів фінансового ринку, ефективно здійснювати господарську діяльність, нагромаджувати курсову вартість корпорації через підвищення вартості акцій і захищати до того ж інтереси акціонерів і суспільства загалом» [14, с. 180].

Проте значно більш поширений підхід, згідно якого корпоративне управління – це як і у легальному визначенні система певних відносин.

Так, О. А. Беляневич та А. В. Мягкий визначають корпоративне управління як «систему внутрішньогосподарських відносин, що складається внаслідок реалізації компетенцій між власниками корпоративних прав та господарським товариством (корпорацією) як суб'єктом корпоративної власності у зв'язку із прийняттям і виконанням рішень щодо господарської діяльності товариства, а також контролем за їх виконанням» [15, с. 189].

В. М. Ніколенко характеризує корпоративне управління як «систему правовідносин (корпоративних, членських) організаційного, майнового та немайнового характеру, що складаються між засновниками, учасниками товариства (або особами, що їх представляють) та його органами чи посадовими особами з приводу організації діяльності господарського товариства та контролю за нею в межах реалізації корпоративних прав їх власників» [16, с. 101].

Нарешті з точки зору Я. С. Головіної корпоративне управління це «система взаємовідносин між менеджерами, акціонерами та іншими зацікавленими особами корпорації, що визначає: 1) механізми узгодження їх інтересів при формуванні корпоративних цілей; 2) організацію контролю за ефективністю діяльності у досягненні корпоративних цілей» [17, с. 338].

На думку В. І. Кравець корпоративне управління можна розглядати у широкому та у вузькому сенсах, при цьому у широкому розумінні – це «діяльність усіх управлінських органів товариства, що чинять організуючий вплив на корпоративні (членські) правовідносини, господарську діяльність товариства у правовідносинах з третіми особами... управлінська діяльність загальних зборів, виконавчого органу (правління), наглядової ради. У вузькому розумінні – це діяльність виключно виконавчого органу товариства стосовно щоденного безпосереднього керівництва господарською діяльністю товариства» [7, с.59].

Не можна не погодитись з Н. С. Орловою у тому, що «ефективність корпоративного управління стає вирішальним фактором успішної роботи компаній в ринкових умовах» [18, с.72], що відображує значення корпоративного управління для окремої компанії. Проте якість корпоративного управління має значення і на макрорівні: зокрема З. Шершньова слушно зауважує, що корпоративне управління стає «основою розвитку ринкової економіки, що обумовлюється його впливом на інвестиційні процеси, позицію інвесторів, ступінь мотивації менеджменту підприємства працювати над підвищенням ефективності використання капіталу, збільшенням прибутковості діяльності товариств, що лежить у площині інтересів широкого кола заінтересованих осіб ... що має кінцевим результатом зростання національного багатства та покращення рівня життя простих громадян» [19, с. 324].

Нарешті варто згадати також Кодекс корпоративного управління, затверджений НКЦПФР, який «стосується насамперед акціонерних товариств, акції яких допущено до торгів на фондових біржах України... втім ... може бути важливим орієнтиром для всіх державних і приватних компаній, які прагнуть досягти побудувати ефективну систему управління» [20], із змісту якого вбачається, що корпоративне управління обов'язково включає учасників товариства, його органи та стейкхолдерів, тобто інших осіб, зацікавлених у компанії (це працівники товариства, його профспілки, кредитори, державні органи).

Однак, незважаючи на ключове значення стейкхолдерів для господарських товариств і кооперативів, уся система корпоративного управління зосереджується навколо системи органів відповідної юридичної особи, адже саме через них корпоративне управління набуває інституційної форми.

До цієї системи входять загальні збори (у всіх господарських товариствах і кооперативах), виконавчий орган (у всіх господарських товариствах крім акціонерних товариств, які діють з одноланковою системою

органів управління, тобто – у яких замість наглядової ради і виконавчого органу створюється єдиний орган – рада директорів, що поєднує функції безпосереднього управління і контролю за рахунок диференціації статусу його членів та акціонерних товариств – корпоративних інвестиційних фондів), наглядова рада (в акціонерних товариствах з дволанковою системою органів управління, а також опціонально – у товариствах з обмеженою, додатковою відповідальністю та у кооперативах), рада директорів (в акціонерних товариствах з одноланковою системою органів управління).

З цих органів у різних правових системах впроваджено різні моделі корпоративного управління, які можуть бути класифіковані таким чином за результатами порівняльно-правового дослідження: «дворівнева модель за якої крім загальних зборів створюються також наглядовий та виконавчий органи (Німеччина, Данія, Австрія); одnorівнева модель, за якої у товаристві функціонує лише рада директорів, які поділяються на виконавчих та контролюючих (Велика Британія, Бельгія, Греція, Італія, Іспанія); альтернативна модель, за якої компанія самостійно приймає обрання одnorівневої чи дворівневої моделі (Фінляндія, Франція, Португалія); змішана модель, за якої базовою є одnorівнева модель, але за певних умов обов'язково створюється наглядова рада і впроваджується дворівнева модель (Нідерланди, Швеція)» [13, с. 345]. Можна бачити, що загальні збори не згадуються в цих моделях – напевно тому, що вони є обов'язковим елементом кожної системи корпоративного управління і тому не можуть бути ознакою, яка відрізняє одну модель від іншої.

Склад органів конкретного господарського товариства / кооперативу та їх компетенція, порядок утворення, обрання і відкликання їх членів та прийняття ними рішень, а також порядок зміни складу органів товариства фіксується у його статуті [4, с. 100-101], при цьому множинність органів, їх можлива колегіальність (про що йдеться нижче) може створювати «непоодинокі випадки, коли, наприклад, угоду від імені юридичної особи укладають органи, які на це не мають права» [11, с. 175-176], у зв'язку з чим ст.

92 ЦК України передбачає норму, яка задіюється у разі укладення органом юридичної особи правочину з перевищенням повноважень, встановлених установчими документами [11, с. 175-176].

В. І. Кравець у своїй дисертації наводить цілу низку класифікацій органів товариств, пропонуючи ділити їх за ознаками складу (одноособові та колегіальні), строку діяльності (постійно діючі органи, термін діяльності яких не визначено ані законодавством, ані установчим документом підприємства, та тимчасові органи, строк діяльності яких обмежений), безперервності або періодичності дії, за формуванням на такі, що обираються і такі, що призначаються [7, с.52]. В. В. Щербаков класифікує органи товариства на «органи, які волю утворюють або які її виявляють» [21, с. 10]: перші формують волю корпорації, другі виражають цю волю зовні, тобто у відносинах із третіми особами [21, с. 10], В. І. Борисова називає ці органи волеутворюючими та волевиявляючими [22, с.114], характеризуючи загальні збори як «волеутворюючий орган, який визначає питання, пов'язані з життєдіяльністю товариства на всіх етапах його існування аж до прийняття рішення про припинення його діяльності» [23, с.345].

Щодо поділу органів на одноосібні та колегіальні слід зауважити, що виконавчий орган господарського товариства (зокрема – ТОВ) може бути як одноособовим, так і колегіальним. Виключно одноособовим органом є корпоративний секретар акціонерного товариства, натомість рада директорів або наглядова рада акціонерного товариства та спостережна рада кооперативу завжди є колегіальними.

Що стосується загальних зборів, то вони начебто за визначенням є колегіальним органом, але у товариствах з обмеженою, додатковою відповідальністю або в акціонерних товариствах за наявності єдиного учасника (акціонера) функції зборів виконує такий єдиний учасник. Отже, загальні збори, які за своєю природою функціонують як колегіальний орган, у випадку, коли всі акції акціонерного товариства належать одному власнику, або всі 100% статутного капіталу належать єдиному учаснику товариства з

обмеженою (додатковою) відповідальністю, можуть діяти як орган з одноособовими повноваженнями.

Проте, чинна редакція ч.1 ст.97 ЦК України передбачає, що управління товариством здійснюють його органи або безпосередньо його єдиний учасник – фізична особа у разі прийняття таким учасником рішення про це та після внесення відповідних відомостей до єдиного державного реєстру.

Таким чином за наявності єдиного учасника він може, так би мовити, “підмінити” собою не тільки загальні збори (що природньо) але взагалі всі збори. Цю норму було внесено до ЦК України у зв’язку із скасуванням Господарського кодексу України – Законом України № 4196-IX від 09.01.2025 [24], отже, це положення є правовою новелою і вимагає усвідомлення.

Слід також зазначити, що така ситуація принципова неможлива у повних, командитних товариствах та у кооперативах, де закон встановлює вимоги щодо мінімальної кількості учасників (членів).

Поділ органів та постійні та тимчасові (створюються на обмежений період, визначений нормативними актами або статутом) ділить їх на дві нерівнозначні групи – постійно діючими органами виявляються всі, крім тимчасових комітетів наглядових рад, які створюються на період, визначений наглядовою радою та ліквідаційної комісії, яка діє до завершення процесу ліквідації товариства.

Поділ органів господарського товариства /кооперативу на такі, що можуть виконувати функції безперервно або скликатися з певною періодичністю передбачає, що до органів, що здійснюють свою діяльність на постійній основі, належить виконавчий орган (правління, дирекція, директор), яке здійснює щоденне управління діяльністю товариства. Натомість загальні збори так само як і засідання наглядової ради, спостережної ради, ради директорів проводяться лише за потреби та у строки, визначені законодавством та установчим документом. Тому загальні збори – це орган, що скликається за певним порядком і функціонує періодично.

Нарешті поділ органів залежно від способу формування на виборні та призначувані у законодавстві проводиться не дуже чітко – зокрема у Законі України «Про акціонерні товариства», ці терміни часто використовуються як взаємозамінні, однак між ними є певна різниця.

Як зауважує В. І. Кравець «у теорії адміністративного та конституційного права виборними вважаються органи, які формуються шляхом голосування колегіального органу або безпосередньо громадянами. Призначуваними є органи, склад яких визначається рішенням одноособового органу. Ключовим критерієм розмежування є кількість суб'єктів, що беруть участь у формуванні органу: множинність (колегіальність) при виборах та одноособовість при призначенні» [7, с.53]. Крім того В. І. Борисова зауважує, що колегіальні органи, за правилом, обираються, одноосібні – призначаються [22, с.114].

Видається, що ця різниця між виборними та призначуваними органами є значущою і у контексті корпоративного права, проте можна бачити, що загальні збори не вкладаються у цей поділ – звісно, учасника товариства на зборах може представляти інша, призначена їм особа, тобто представник (за довіреністю або за законом), але він діятиме все одно від імені учасника, а не в особистій якості – не як член органу. У загальних зборах беруть участь усі учасники товариства (акціонери з голосуючими акціями), або ж всі члени кооперативу з правом голосу, отже – загальні збори є не виборними і не призначуваними – це орган, що формується за принципом участі і складається з усіх осіб, що мають певний статус.

1.2. Статус і компетенція загальних зборів господарських товариств і кооперативів

Загальні збори господарських товариств і кооперативів незаперечно є їх вищим органом управління, що прямо вбачається з ч. 1 ст. 36 Закону України «Про акціонерні товариства» [25], ч. 1 ст. 29 Закону України «Про товариства

з обмеженою та додатковою відповідальністю» [26] ст.15 Закону України «Про кооперацію» [27], а також п. 1 ч. 1 ст. 15, ч. 1 ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [28]. Слід погодитися з тезою про те, що «від правового регулювання відносин, пов'язаних із прийняттям загальними зборами рішень, залежить вся господарська діяльність товариства» [29, с.37].

Загальні збори учасників є вищим органом управління господарського товариства або кооперативу, оскільки саме вони представляють волю всіх осіб, внесли свої інвестиції до статутного (складеного) капіталу (у господарських товариствах та сільськогосподарських кооперативах) або пайового фонду (у решті кооперативів) і через це набули корпоративні права щодо такого господарського товариства чи кооперативу. Фактично це зібрання інвесторів, які мають законний інтерес вирішувати найважливіші питання пов'язані з подальшою долею своїх вкладень: на зборах учасники господарського товариства (члени кооперативу) реалізують своє право брати участь в управлінні відповідним суб'єктом господарської діяльності та приймають ключові рішення, включно з визначенням основних напрямів розвитку, затвердженням статуту та внесенням змін до нього. Така форма колективного прийняття рішень гарантує дотримання балансу інтересів між усіма учасниками (членами) товариства (кооперативу). Загальні збори здійснюють найвищий рівень контролю та стратегічного управління діяльністю товариства (кооперативу), що підтверджує їх статус як вищого органу корпоративного управління.

Серед науковців, які досліджують корпоративне право, висловлюються подекуди думки, що загальні збори втрачають своє значення, особливо в акціонерних товариствах: їх навіть характеризують як малокорисний формальний захід, що зводиться до обміну банальностями. Проте слід погодитися з О. Р. Кібенко в тому, що відбувається не відмова від інституту загальних зборів, а «заміна його на більш зручні форми волевиявлення учасників компанії, які передбачають ухвалення рішень без спільної присутності – заочне голосування, письмове рішення, проведення зборів в

електронній (віртуальній) формі з використанням сучасних засобів зв'язку: йдеться про зміну способу волевиявлення учасників, а не позбавлення їх права виявляти свою волю взагалі» [30, с. 45].

О. І. Виговський наводить такі ознаки загальних зборів як органу господарського товариства:

- Загальні збори виступають ключовим елементом корпоративного управління.
- Це колективний та найбільш представницький орган, відкритий для участі всіх акціонерів.
- Через рішення зборів формується й проявляється воля корпорації як окремого правового суб'єкта.
- Саме збори забезпечують основний механізм реалізації учасниками свого права на управління.
- Склад зборів визначається не шляхом обрання, а шляхом встановлення переліку осіб, уповноважених брати участь.
- Загальні збори наділені найширшими повноваженнями та можуть вирішувати будь-які питання діяльності товариства.
- Процедури скликання та ухвалення рішень суворо регламентовані, а відхилення від них може призвести до недійсності прийнятих рішень [31, с. 208].

Згідно з ч. 1 ст. 98 ЦК України, «загальні збори учасників товариства мають право приймати рішення з усіх питань діяльності товариства, у тому числі і з тих, що належать до компетенції інших органів товариства, якщо інше не встановлено законом» [1]. При цьому наведене положення про можливість прийняття загальними зборами рішень з будь-яких питань раніше (до 2022 р.) наводилось без застереження «якщо інше не встановлено законом»: воно було введене прикінцевими положеннями Закону України «Про акціонерні товариства», яким було доповнено і ч. 1 ст. 30 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», яка тепер передбачає, що «загальні збори учасників можуть вирішувати будь-які

питання діяльності товариства, *крім питань, віднесених до виключної компетенції інших органів товариства законом або статутом товариства*» [26]. Схоже, але відмінне положення містить і ч. 1 ст. 39 Закону України «Про акціонерні товариства», згідно якої «загальні збори акціонерів можуть вирішувати будь-які питання діяльності акціонерного товариства, крім тих, що віднесені до компетенції наглядової ради або ради директорів законом або статутом акціонерного товариства» [25]. Це положення є імперативним для всіх публічних акціонерних товариств і тих приватних акціонерних товариств, «у статутному капіталі яких 50 і більше відсотків акцій належать державі, а також акціонерних товариств, 50 і більше відсотків акцій яких знаходяться у статутних капіталах господарських товариств, частка держави в яких становить 100 відсотків» [25]. Статути решти приватних акціонерних товариств можуть передбачати, що загальні збори вирішують будь-які питання, у тому числі ті, що належать до виключної компетенції наглядової ради, проте, у свою чергу, «якщо кількість акціонерів приватного акціонерного товариства перевищує 100, рішення про включення до статуту такого товариства відповідного положення має бути прийнято більш як 95 відсотками голосів акціонерів від їх загальної кількості» [25].

Щодо кооперативів законодавство подібних положень не містить.

Наведені норми права вочевидь спрямовані на те, аби вивести наглядові ради і ради директорів за межі впливу загальних зборів у проміжках між зборами: збори можуть обирати і переобирати або не переобирати членів рад, але не можуть скасовувати прийняті ними рішення. При цьому треба ще раз наголосити, що до 2022 року загальні збори акціонерних товариств і товариств з обмеженою відповідальністю могли скасовувати рішення наглядових ради (ради директорів до прийняття Закону України «Про акціонерні товариства» 2022 р. за законодавством України не створювалися. На думку А. Ю. Кріпкого зміна підходу до регулювання цього питання має сенс через ризики невизначеності для контрагентів товариства у зв'язку з можливістю

скасування рішень наглядової ради загальними зборами у майбутньому [32, с. 630].

Слід зауважити, що підхід, за якого наглядова рада не підпорядкована зборам подекуди критикують за те, що менеджмент виявляється непідконтрольним інвесторам [33, с. 249], але насправді такий контроль зберігається – за рішенням зборів члени наглядової або ради директорів можуть бути звільнені і навіть нести відповідальність, у тому числі – за результатами розгляду позовів, які пред'являтимуть до них акціонери (учасники), які сукупно належить 5 і більше відсотків статутного капіталу товариства (голосуючих акцій) – згідно ч. 1 ст. 54 Господарського процесуального кодексу України [34].

Серед вчених висловлюються різні думки щодо того, що таке компетенція.

О. Ф. Скакун вважає компетенцією «сукупність владних повноважень (прав і обов'язків), юридичної відповідальності» [35, с. 312].

В.В. Копейчиков та А.М. Колодій визначають компетенцію як «сукупність функцій, повноважень, прав і обов'язків певного органу або службової особи» [36, с. 25].

Як пише О. А. Беляневич компетенція є визначальним критерієм, що характеризує орган управління товариства як суб'єкта організаційно-господарських повноважень [37, с. 14].

У контексті загальних зборів господарських товариств та кооперативів можна стверджувати, що компетенція загальних зборів – це сукупність прав, повноважень і питань, які вони мають право вирішувати як орган управління господарського товариства (кооперативу). Іншими словами, це сфера їхніх повноважень, у межах якої збори можуть приймати рішення щодо діяльності товариства (кооперативу). До загальної компетенції належать питання, які збори можуть вирішувати, але за певних умов вони можуть делегувати частину цих повноважень іншим органам (наприклад, наглядовій раді чи виконавчому органу).

Виключна компетенція загальних зборів – це перелік питань, які виключно загальні збори мають право вирішувати, і такі повноваження не можуть бути передані жодному іншому органу товариства.

Таким чином, компетенція – це загальна сфера повноважень зборів, а виключна компетенція – це найважливіші питання, які можуть вирішуватися лише загальними зборами і ніким іншим.

Важливим аспектом пануючого в Україні підходу до виключної компетенції загальних зборів є те, що судова практика в Україні принаймні з 2016 р. і до сьогодні стоїть на позиції, що «господарські суди не можуть приймати рішення з питань, віднесених до виключної компетенції загальних зборів товариств» [38; 39].

Якщо максимально узагальнити переліки повноважень, що належать до виключної компетенції загальних зборів різних видів господарських товариств та кооперативів, виявиться, що виключно загальні збори приймають рішення про визначення основних напрямів діяльності товариства, всі рішення, що опосередковують припинення відповідної юридичної особи (зокрема – рішення про реорганізацію або ліквідацію товариства, про обрання ліквідаційної комісії, про затвердження порядку та строків ліквідації, про розподіл майна товариства між учасниками, про затвердження ліквідаційного балансу), зміни до установчого документу, затвердження результатів діяльності товариства чи кооперативу за відповідні звітні періоди, та, відповідно – про розподіл прибутку між учасниками товариства / членами кооперативу, про виключення учасника (члена) з господарського товариства (куооперативу), про збільшення або зменшення статутного чи складеного капіталу (пайового фонду), а також визначення управлінської структури (в акціонерних товариствах – прийняття рішення про формування одноланкової чи дволанкової моделі, в товариствах з обмеженою чи додатковою відповідальністю – про створення наглядової ради чи формування інших, не передбачених законом органів) та безпосереднє формування принаймні частини органів товариства (наглядової ради та ради директорів в

акціонерному товаристві, виконавчого органу – у товаристві з обмеженою та додатковою відповідальністю).

Також в акціонерних товариствах до виключної компетенції загальних зборів належать питання, пов'язані з акціями товариства («анулювання викуплених або в інший спосіб набутих акцій, продаж акціонерним товариством власних акцій, які викуплені у акціонерів або набуті в інший спосіб, емісію цінних паперів, які можуть бути конвертовані в акції, а також про емісію цінних паперів на суму, що перевищує 25% вартості активів товариства, дроблення або консолідація акцій, викуп товариством розміщених ним акцій, крім випадків обов'язкового викупу акцій, невикористання акціонерами переважного права на придбання акцій додаткової емісії» [25]), а також стратегічно важливі рішення про затвердження положення про винагороду як членів наглядової ради, так і ради директорів і виконавчого органу АТ, зміна типу АТ і структури управління товариства (ч. 2 ст. 39 Закону України «Про акціонерні товариства» [25]).

У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю специфічними повноваженнями, що належать до виключної компетенції є перехід компанії на модельний статут, затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника, перерозподіл часток між учасниками, перехід на облік часток товариства у спеціальній системі, яку веде НКЦПФР та припинення такого обліку (ч. 2 ст. 30 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [26]).

Також слід відзначити, що спільними для товариств з обмеженою, додатковою відповідальністю, а також акціонерних товариств є специфічні повноваження щодо прийняття рішень про вчинення значних правочинів.

Водночас не встановлює не встановлює конкретного переліку питань, що мають вирішуватися загальними зборами для повних і командитних товариств. Тому коло цих питань визначається положеннями установчого документа товариства, тобто – засновницьким договором.

Виключну компетенцію загальних зборів сільськогосподарських кооперативів визначено у ч. 2 ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарські кооперативи», компетенцію загальних зборів решти кооперативів визначено у ч. 2 ст. 15 Закону України «Про кооперацію» [27; 28], водночас, ця компетенція не іменується виключною, тому питання про те, чи можна вважати компетенцію загальних зборів всіх кооперативів крім сільськогосподарських виключною, і, відповідно – чи можуть загальні збори несільськогосподарських кооперативів делегувати свої повноваження іншим органам товариства залишається відкритим.

У всіх кооперативах (як сільськогосподарських та і інших) специфічними повноваженнями компетенції загальних зборів (у сільськогосподарських кооперативах – виключної компетенції) є прийняття нових членів до кооперативу та припинення членства у кооперативі, питання володіння, користування та розпорядження майном, утворення спеціальних комісій, до яких залучаються наймані працівники у якості консультантів, вступ кооперативу до кооперативних об'єднань [27; 28], крім того у сільськогосподарських кооперативах до таких повноважень належить розгляд скарг на рішення, дії або бездіяльність органів управління кооперативу (тобто загальні збори розглядають скарги на виконавчий орган та його членів) [28].

Важливість виключної компетенції загальних зборів важко переоцінити. Як пише А. В. Мягкий загальні збори опосередковують відносини, що «виникають між підсистемами «засновники/учасники» та товариством як суб'єктом господарювання-юридичною особою з приводу його функціонування та припинення. Змістом організаційно-господарських відносин корпоративного управління, що виникають між загальними зборами та товариством, є реалізація загальними зборами своєї виключної компетенції, визначеної законом та статутом товариства, у нормативно встановленому порядку. В цих відносинах загальні збори та товариство виступають відповідно як управнена та зобов'язана сторона» [40, с. 102].

Необхідно також з'ясувати співвідношення загальних зборів із суміжними явищами.

Зокрема, під час утворення господарських товариств і кооперативів проводяться установчі збори, на яких засновники не лише приймають формальне рішення про створення відповідного суб'єкта господарювання (господарського товариства або кооперативу), а й детально обговорюють і визначають основні його характеристики та параметри. На цих зборах узгоджується назва майбутньої юридичної особи, її організаційно-правова форма, персональний склад учасників або членів, структура та система органів управління, порядок їх формування та компетенція. Окремо встановлюється розмір статутного капіталу чи пайового фонду, механізм розподілу часток між учасниками, правила внесення вкладів і відповідальність за їх невнесення у визначений строк.

Крім того, учасники розглядають і затверджують установчий документ, яким може бути статут, засновницький договір або меморандум залежно від обраної організаційно-правової форми. В установчому документі фіксуються ключові положення щодо діяльності майбутнього суб'єкта господарювання: порядок управління, прийняття рішень, розподіл прибутків, умови вступу і виходу учасників, а також інші важливі питання, необхідні для належного функціонування підприємства чи кооперативу. Усі ці дії спрямовані на створення чіткої правової основи для подальшої роботи новоствореної організації.

Слід погодитися з думкою про те, що такі установчі збори не є різновидом загальних зборів, оскільки, загальні збори – це перш за все орган управління товариством (кооперативом), а на момент скликання установчих зборів відповідна юридична особа – товариство ще не існує як суб'єкта права [23, с. 346].

У певних ситуаціях закон дозволяє, щоб рішення в юридичній особі корпоративного типу ухвалювали не загальні збори, а спеціально створений для цього орган.

Так, ч. 7 ст. 15 Закону України «Про кооперацію» встановлює, що якщо через технічні причини неможливо провести загальні збори кооперативу, статут може передбачати проведення зборів уповноважених, при цьому кількість членів, які можуть делегувати уповноважених, а також порядок їх делегування для участі в таких зборах має визначатися статутом кооперативу [27].

1.3. Форми і види загальних зборів господарських товариств і кооперативів

Загальні збори господарських товариств та кооперативів можна класифікувати за формою проведення та за видами.

Класифікація зборів за формою проведення базується на критерії створення товариством (кооперативом) умов для спільної присутності учасників (акціонерів, членів) для обговорення питань порядку денного та прийняття з них рішень.

Аналіз ст. ст. 38, 58, 60 Закону України «Про акціонерні товариства» дозволяє стверджувати, що в акціонерних товариствах загальні збори проводяться:

- в очній формі (очне голосування за спільної присутності акціонерів та/або їх представників у день і час проведення загальних зборів у місці їх проведення),
- в електронній формі (спільна присутність акціонерів та/або їх представників не передбачається, відбувається електронне заочне голосування акціонерів з використанням авторизованої електронної системи);
- у дистанційній формі (спільна присутність акціонерів та/або їх представників так само не передбачається, акціонери дистанційно заповнюють бюлетені і надсилають їх до товариства через депозитарну систему України);

- у наказовій формі (якщо в акціонерному товаристві єдиний акціонер, процедури із скликання та проведення зборів не додержуються, повноваження загальних зборів, здійснюються таким акціонером одноосібно, а рішення єдиного акціонера з питань компетенції загальних зборів, оформлюється у формі рішення, яке має статус протоколу загальних зборів);

- у змішаній формі (згідно ч. 2 ст. 38 Закону України «Про акціонерні товариства» кожний акціонер може брати участь в очних загальних зборах через електронне заочне голосування засобами авторизованої електронної системи, що дозволяє стверджувати про наявність змішаної форми проведення загальних зборів – очно-електронної) [25].

У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю загальні збори, згідно ст. ст. 33, 35-37 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» можуть проводитися:

- очно, тобто з можливістю синхронного спілкування, що у свою чергу можна поділити на дві підформи:

- із спільною присутністю учасників в одному місці для обговорення питань порядку денного;

- у режимі відеоконференції, «що дозволяє бачити та чути всіх учасників загальних зборів учасників одночасно, чи із застосовуванням інших засобів електронної ідентифікації» [26];

- шляхом опитування, тобто через надсилання проектів рішень учасникам, які висловлюють свою позицію з відповідних питань (ця опція застосовується якщо тільки її неможливість не передбачена прямо статутом товариства, проте вона має декілька обмежень – перш за все рішення вважається прийнятим шляхом опитування лише якщо воно прийняте одностайно, крім того у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю шляхом опитування не можуть прийматися рішення з таких важливих питань як (обрання членів наглядової ради та виконавчого органу товариства, припинення їх повноважень, внесення змін до статуту товариства, перехід товариства на модельний статут, ліквідація, реорганізація товариства

у різних формах і затвердження статутів правонаступників, визначення розміру статутного капіталу та розмірів часток учасників, виключення учасника, передача і припинення обліку часток товариства в обліковій системі часток), що фактично зводить затребуваність цієї опції нанівець;

- наказова форма (у товаристві з обмеженою чи додатковою відповідальністю яке має лише одного учасника, так само як і в акціонерному товаристві, не додержуються процедури із скликання та проведення зборів, їх повноваження здійснюються одноосібно єдиним учасником одноосібно, а його рішення з питань компетенції загальних зборів мають статус протоколу загальних зборів);

- змішана форма із заочним голосуванням (учасник може так би мовити дистанційно «доєднатися» до очних зборів, повідомивши їм своє волевиявлення з питань порядку денного у письмовій формі за умови нотаріального засвідчення справжності його підпису, що перетворює очні загальні збори – такі що передбачають спільну присутність учасників, або ж відбуваються за допомогою відео зв'язку, на змішані).

Щодо проведення загальних зборів учасників у формі відеоконференції слід зауважити, що ця форма має очевидні переваги, насамперед для учасників-нерезидентів, які фізично не можуть бути присутніми за місцезнаходженням товариства. Разом із тим чинне законодавство містить істотні прогалини щодо регулювання такого способу участі, оскільки не визначає ані процедури належної ідентифікації учасників чи їхніх представників, ані механізмів фіксації результатів голосування та перебігу зборів. У зв'язку з цим практична реалізація відеоконференційного формату потребує закріплення детального порядку його проведення безпосередньо в статуті товариства.

Ані Закон України «Про господарські товариства», ані Цивільний кодекс України не містять жодних положень щодо форм проведення загальних зборів у повних та командитних товариствах, проте видається, що у цих організаційно-правових формах за визначенням доступна очна форма, що

передбачає спільну присутність учасників в одному місці, а за аналогією закону можуть проводитися також збори у формі відеоконференції, дистанційні збори та збори у змішаній формі (видається що використовуючи аналогію закону з посиланням на відповідні положення Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» закріплення можливості проведення зборів у таких формах в установчому документі повного чи командитного товариства не є необхідним, проте це можна було би рекомендувати учасникам відповідних товариств для посилення правової позиції на випадок майбутніх корпоративних спорів щодо оскаржування рішень загальних зборів, прийнятих у таких формах). Водночас електронна і наказова форми зборів у повних та командитних товариствах напевно неможливі – перша у зв'язку з тим, що ці види товариств не мають доступу до специфічних програмних засобів, доступних лише акціонерним товариствам, друга – тому що у повних і командитних товариствах завжди більше одного учасника.

У сільськогосподарських кооперативах, згідно ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» можливі такі варіанти проведення загальних зборів:

- очні збори із забезпеченням присутності членів, асоційованих членів такого кооперативу в одному місці для обговорення питань порядку денного;
- загальні збори у режимі телеконференції, відеоконференції чи із застосуванням інших засобів електронних комунікацій «за умови що кожен з учасників таких зборів може одночасно з усіма іншими учасниками брати участь в обговоренні та голосуванні з питань, внесених на розгляд загальних зборів» [28] - якщо така можливість передбачена статутом;
- у дистанційному режимі, шляхом письмового опитування, коли «проект рішення та/або перелік питань для голосування (які повинні містити чітке і зрозуміле формулювання, що не допускає різних тлумачень) надсилаються членам, асоційованим членам кооперативу, які повинні протягом п'яти календарних днів з дати одержання відповідного проекту

рішення або переліку питань для голосування у письмовій формі повідомити про свою позицію у порядку, передбаченому статутом кооперативу» [28]. Така можливість є доступною тільки якщо вона передбачена статутом сільськогосподарського кооперативу.

- у змішаному режимі – якщо статут передбачає таку можливість, член сільськогосподарського кооперативу може брати участь в очних загальних зборах сільськогосподарського кооперативу шляхом заочного голосування – тобто надати своє волевиявлення щодо голосування з питань порядку денного у письмовій формі, при цьому його підпис на документі, який втілює волевиявлення має бути засвідчений.

Нарешті, положення Закону України «Про кооперацію» дозволяють зробити висновок, що загальні збори решти кооперативів (тобто – всіх кооперативів крім сільськогосподарських) проводяться завжди в очній формі, що передбачає спільну присутність членів кооперативу в одному місці – жодні опції щодо відеоконференції, електронних чи дистанційних зборів для цих організаційно-правових форм не передбачені.

Так само, природним чином, у всіх кооперативах, у тому числі – сільськогосподарських, неможлива наказова форма проведення загальних зборів, яка передбачає єдиного учасника (бо кооперативам іманентна множинність членів).

Підсумовуючи викладене вище, можна узагальнити форми проведення загальних зборів господарських товариств і кооперативів наступним чином.

Очна форма із забезпеченням присутності учасників (акціонерів, членів, асоційованих членів) господарського товариства / кооперативу в одному місці для обговорення питань порядку денного – можлива у всіх господарських товариствах і кооперативах;

відеоконференція, що забезпечує синхронне спілкування всіх учасників з можливістю бачити і чути одне одного, брати участь в обговоренні та голосуванні з питань, внесених на розгляд загальних зборів – господарські товариства крім акціонерних і сільськогосподарські кооперативи;

електронна форма зборів з електронним заочним голосуванням з використанням авторизованої електронної системи – тільки акціонерні товариства;

дистанційна форма (опитування), коли учасники (акціонери, члени) заповнюють бюлетені і надсилають їх особі, яка скликала збори – всі види господарських товариств і сільськогосподарські кооперативи;

змішана форма, коли збори проводяться очно, або ж у режимі відеоконференції, проте окремі акціонери беруть участь у зборах шляхом заочного (дистанційного) голосування – тобто не з'яляються на зборах, не доєднуються до них, а надсилають документ, що дозволяє встановити їх волевиявлення з питань порядку денного, або ж заочно голосують в авторизованій електронній системі збори – всі види господарських товариств і сільськогосподарські кооперативи;

наказова форма у товариствах з єдиним учасником, яка характеризується тим, що процедури із скликання та проведення зборів не додержуються – акціонерні товариства, товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю.

Розглянувши форми проведення загальних зборів у господарських товариствах і виробничих кооперативах, слід приділити увагу їх видам.

Ч. 2 ст. 32 Закону України «Про акціонерні товариства» називає такі види загальних зборів АТ:

Річні загальні збори, що скликаються щорічно наглядовою радою або радою директорів, залежно від того, яка модель управління реалізується у відповідному товаристві, не пізніше 30 квітня, наступного за звітним.

Позачергові збори, якими є всі інші збори, крім чергових.

До порядку денного річних зборів кожного акціонерного товариства обов'язково включаються наступні питання:

- розгляд звіту залежно від структури управління товариства – наглядової ради або ради директорів та ухвалення рішення за підсумками його аналізу;

- розгляд звіту виконавчого органу й ухвалення рішення за результатами такого розгляду в акціонерних товариствах з дволанковою структурою управління, крім випадків, коли статут товариства відносить призначення та звільнення голови і членів виконавчого органу до виключної компетенції наглядової ради;

- розгляд аудиторського звіту суб'єкта аудиторської діяльності, оцінка його висновків та затвердження заходів, визначених за результатами цього розгляду;

- затвердження підсумків фінансово-господарської діяльності за відповідний рік та прийняття рішення про розподіл прибутку товариства.

У публічних акціонерних товариствах додатково річні загальні збори повинні також затверджувати звіт про винагороду членів наглядової ради або ради директорів та виконавчого органу акціонерного товариства.

Крім того раз на три роки порядок денний кожного акціонерного товариства має містити такі додаткові питання:

- обрання складу наглядової ради або, залежно від управлінської схеми акціонерного товариства, ради директорів;

- затвердження умов цивільно-правових і трудових договорів (контрактів), що укладатимуться з членами наглядової ради або ради директорів, визначення розміру їхньої винагороди та призначення особи, яка має повноваження підписувати такі договори (контракти);

- припинення повноважень членів наглядової ради або ради директорів.

Ч. 2 ст. 42 Закону України «Про акціонерні товариства» визначає, що виключне право скликати річні загальні збори акціонерного товариства належить наглядовій раді або раді директорів, залежно від управлінської структури акціонерного товариства.

Відповідно до ч. 5 ст. 42 Закону України «Про акціонерні товариства», позачергові загальні збори можуть скликатись наглядовою радою або радою директорів:

- З власної ініціативи;

На вимогу акціонерів, які на день подання вимоги є власниками 5 і більше відсотків голосуючих акцій товариства;

На вимогу виконавчого органу (за дворівневої структури управління) – якщо господарський суд порушив справу про визнання акціонерного товариства банкрутом або за необхідності вчинення значного правочину.

Позачергові загальні збори акціонерного товариства у свою сергу також можуть бути поділені на 2 види – звичайні позачергові і термінові позачергові загальні збори.

Звичайні позачергові загальні збори скликаються з будь-яких питань порядку денного у будь-яких випадках, коли цього вимагають інтереси товариства. Акціонери мають право вносити пропозиції до порядку денного таких зборів, пропозиції акціонерів, що володіють разом 5 і більше відсотками голосуючих акцій приймаються безумовно. Згідно зі ст. 44 Закону України «Про акціонерні товариства» акціонери повідомляються про проведення зборів та порядок денний не пізніше ніж за 30 днів до дати їх проведення.

Проте ст. 45 Закону України «Про акціонерні товариства» дозволяє також скликання термінових загальних зборів «за скороченою процедурою»: якщо цього вимагають інтереси акціонерного товариства, особа, яка скликає загальні збори може скоротити строк повідомлення акціонерів до 15 днів, проте такі «Термінові» збори не можуть розглядати питання обрання посадових осіб акціонерного товариства [25].

У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю загальні збори так само поділяються за видами на річні та позачергові:

річні повинні обов'язково скликатися щорічно до 30 червня (за формулюваннями ч. 2 ст.31 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» - «протягом шести місяців наступного за звітним року, якщо інше не встановлено законом» [26], їх порядок денний обов'язково має містити пункт про розподіл чистого прибутку товариства та виплату дивідендів;

позачергові – всі інші.

Слід зауважити, що на відміну від акціонерних товариств, у яких положення про обов'язковість річних зборів є дієвою правовою нормою (адже нескликання акціонерним товариством загальних зборів акціонерів протягом двох років поспіль створює для НКЦПФР підстави для звернення до суду з позовом про ліквідацію акціонерного товариства згідно з п.п. «г» п.100 ч. 1 ст. 7 Закону України «Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків» [41]) непроведення товариством з обмеженою чи додатковою відповідальністю річних загальних зборів, у тому числі – систематичне, не має для товариства жодних прямих юридичних наслідків.

Водночас слід зауважити, що Касаційний господарський суд Верховного Суду у Постанові від 03.07.2018 у справі № 926/2301/1 встановив, що термін проведення загальних зборів встановлений чинним законодавством є терміном «виконання товариством свого обов'язку, що направлений на забезпечення прав учасників та не може виступати обмежувальною умовою ... порушення товариством наведеного терміну не звільняє останнє від обов'язку провести загальні збори за результатами звітного року» [42].

Згідно з ч. 1 ст. 31 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» загальні збори скликаються виконавчим органом з власної ініціативи а також на вимогу наглядової ради або ради директорів товариства (якщо їх створено у товаристві) або ж на вимогу учасників товариства, які володіють разом принаймні 10% статутного капіталу товариства [26].

На відміну від Закону України «Про акціонерні товариства», Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не визначає, хто має скликати саме річні збори, отже, це можна зробити висновок, що це може зробити будь-яка особа, уповноважена на скликання зборів

Крім того ч. 3 ст. 31 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» передбачає специфічну підставу для скликання загальних зборів: «Якщо вартість чистих активів товариства знизилася більш як на 50 відсотків порівняно з цим показником станом на кінець попереднього

року, виконавчий орган товариства скликає загальні збори учасників, які мають відбутися протягом 60 днів з дня такого зниження. До порядку денного таких загальних зборів учасників включаються питання про заходи, які мають бути вжиті для покращення фінансового стану товариства, про зменшення статутного капіталу товариства або про ліквідацію товариства» [26].

При цьому невиконання обов'язку щодо скликання таких екстрених загальних зборів може мати негативні наслідки для посадових осіб товариства: якщо протягом трьох років після встановлення факту зменшення чистих активів виконавчий орган не ініціював скликання загальних зборів і за цей час товариство було визнане банкрутом, відповідальність за його борговими зобов'язаннями покладається на всіх членів виконавчого органу — вони відповідають перед кредиторами солідарно та субсидіарно. Разом з тим, від такої відповідальності звільняються ті посадові особи, які зможуть підтвердити, що їм не було відомо і вони не мали можливості дізнатися про зменшення чистих активів, або ж ті, хто підтримав рішення щодо необхідності скликання загальних зборів у зв'язку з таким погіршенням фінансового стану товариства, що прямо встановлено ч. 4 ст. 31 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [26].

Відповідно до ч. 4, ч. 7 ст. 15 Закону України «Про кооперацію», ч. ч. 4-6 ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» чергові загальні збори кооперативів мають бути проведені правлінням або головою кооперативу за необхідності, але принаймні один раз на рік. Позачергові загальні збори скликаються правлінням або головою кооперативу у випадках, коли така ініціатива надходить від: не менш як однієї третини членів кооперативу; спостережної ради; а в несільськогосподарських кооперативах — також і від органу управління кооперативного об'єднання, до якого входить кооператив [27; 28].

Можна бачити, що найменш демократичні положення щодо можливостей скликання загальних зборів містить законодавство про кооперативи — для того, щоб ініціювати збори необхідне волевиявлення

третини членів, тобто, оскільки кожен з членів має один голос – третина голосів, тоді як в акціонерних товариствах для цього достатньо 5% голосуючих акцій, а в товариствах з обмеженою і додатковою відповідальністю – 10% голосів.

Нарешті треба розглянути питання місця проведення загальних зборів. З цього приводу певні вимоги передбачаються щодо акціонерних товариств, товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, але не щодо кооперативів.

Зокрема загальні збори акціонерного товариства мають проводитися на території України виключно в межах населеного пункту за місцезнаходженням акціонерного товариства згідно даних Єдиного державного реєстру (ст. 52 Закону України «Про акціонерні товариства» [25]). Це обмеження не діє у разі, якщо на момент скликання зборів 100% акцій товариства належать нерезидентам – тобто іноземним громадянам, особам без громадянства, іноземним юридичним особам, або міжнародним організаціям.

Загальні збори товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю повинні проходити за місцезнаходженням товариства, якщо інше не встановлено статутом товариства, а їх проведення за межами України можливе лише за наявності письмової згоди всіх учасників товариства (ч. 7 ст. 33 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [26]).

Слід підкреслити, що Закон України «Про господарські товариства» не містив жодного регулювання щодо визначення місця проведення загальних зборів товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, що створювало передумови для значних зловживань з боку окремих учасників. Нерідко в повідомленнях про скликання зборів зазначали локації, добратися до яких інші учасники фактично не мали можливості, що ускладнювало або й повністю унеможливлювало їхню участь у зборах.

Таким чином, якщо в акціонерних товариствах загальні збори діють імперативні норми щодо місця проведення зборів, у товариствах з обмеженою

та додатковою відповідальністю учасники можуть погодити, по суті, будь-які варіанти місця проведення зборів. Проте першим кроком має бути внесення відповідного застереження до установчого документу товариства – до статуту.

У будь-якому випадку незалежно від виду товариства не повинно загальні збори повинні призначатися і проходити у місці, куди доступ учасників (акціонерів, членів) або їх частини не обмежений ані фізично (через фізичну неможливість потрапити – збори не можуть призначатися у віддалених місцях з екстремальними умовами) ані юридично (через особливий режим місця проведення зборів – збори не можуть призначатися у військових частинах, у районах бойових дій та ін.).

Висновки до Розділу 1

1. З'ясовано, що органи юридичної особи, зокрема господарських товариств і кооперативів, є необхідним інструментом формування та реалізації її волі. Вони не виступають окремими суб'єктами права, а діють як структурні елементи самої юридичної особи, через які вона набуває права та обов'язки. Загальні збори повністю відповідають ознакам органу юридичної особи й виконують волеутворювальну функцію, визначаючи ключові напрями діяльності товариства або кооперативу.

2. Встановлено, що система корпоративного управління ґрунтується на взаємодії учасників (членів) та органів юридичної особи, забезпечуючи ефективність функціонування підприємства й узгодження інтересів стейкхолдерів. Попри існування різних моделей корпоративного управління, загальні збори залишаються обов'язковим і центральним елементом будь-якої такої системи.

3. Проаналізовано класифікацію органів господарських товариств і кооперативів за низкою критеріїв, у межах якої загальні збори займають унікальне місце. Їх не можна віднести ані до виборних, ані до призначуваних

органів, оскільки вони формуються автоматично з усіх учасників (членів) юридичної особи та функціонують періодично відповідно до вимог закону й статуту.

4. Визначено, що загальні збори є вищим органом управління, через який учасники (члени) як інвестори реалізують свої корпоративні права та вирішують ключові питання розвитку юридичної особи й долі своїх інвестицій. Саме через загальні збори забезпечується баланс інтересів і здійснюється стратегічний контроль.

5. Розглянуто компетенцію загальних зборів як сукупність прав та повноважень щодо управління діяльністю товариства (кооперативу). Її виключна частина охоплює найважливіші питання функціонування юридичної особи та формує особливі організаційно-господарські відносини між учасниками й товариством, де збори виступають управненою, а товариство – зобов'язаною стороною.

6. Сформульовано висновок, що законодавство України обмежує можливість втручання загальних зборів у компетенцію наглядових рад і рад директорів, водночас судова практика послідовно підкреслює неможливість підміни рішень загальних зборів господарськими судами щодо питань їх виключної компетенції.

7. Запропоновано враховувати, що форми проведення загальних зборів залежать від організаційно-правової форми юридичної особи. Акціонерні товариства не можуть проводити збори у форматі відеоконференції, проте мають можливість організовувати електронні збори, тоді як інші форми юридичних осіб володіють ширшою гнучкістю.

8. З'ясовано, що загальні збори поділяються на річні та позачергові, причому в акціонерних товариствах додатково передбачено «термінові» позачергові збори зі скороченим строком повідомлення. Пороги ініціювання позачергових зборів відрізняються залежно від виду юридичної особи: 5% голосуючих акцій для акціонерних товариств, 10% статутного капіталу – для

ТОВ і ТДВ, тоді як кооперативи встановлюють значно вищий поріг — третину членів.

9. Визначено доцільність прямого законодавчого закріплення заборони призначення загальних зборів у місцях, де доступ учасників (членів) фізично або юридично обмежений. Така норма запобігатиме зловживанням під час скликання зборів і сприятиме реальному забезпеченню корпоративних прав.

РОЗДІЛ 2

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СКЛИКАННЯ І ПРОВЕДЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ЗБОРІВ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ І КООПЕРАТИВІВ

2.1. Право на участь у загальних зборах господарських товариств та кооперативів

Ст.96-1 ЦК України називає право брати участь в управлінні юридичною особою серед корпоративних прав учасника (акціонера, члена) юридичної особи, крім того відповідно до ст. 116 ЦК України [1], ст. 12 Закону України «Про кооперацію» [27], учасники господарських товариств і члени кооперативів мають право брати участь в управлінні цими юридичними особами.

Це право на участь в управлінні складається з цілої системи правомочностей, або ж «елементарних» корпоративних прав [43, с.52; 44, с.57-58]. Ступінь деталізації і навіть склад цих правомочностей є дуже відмінним у різних видах господарських товариств та кооперативів.

Найповніше нормативно окресленими виявляються повноваження, що належать акціонерам акціонерних товариств, тоді як коло прав учасників повних і командитних товариств визначене значно стисло. Окремі з цих повноважень мають складну внутрішню структуру й включають у себе низку підпорядкованих правомочностей. Крім того, зосередження учасниками більшої кількості корпоративних прав чи часток у статутному капіталі може спричиняти появу нових, раніше недоступних їм прав.

У межах поділу суб'єктивних прав на абсолютні та відносні переважна частина зазначених правомочностей належить саме до абсолютних. Йдеться про такі повноваження, для здійснення яких учаснику протистоїть загальний обов'язок господарського товариства (кооперативу) та інших учасників (членів, акціонерів) утримуватися від будь-яких дій, що можуть перешкодити

їх реалізації. До них, зокрема, належать можливості: самостійно скликати загальні збори за відсутності реагування на відповідну пропозицію; бути присутнім на таких зборах; уповноважувати представника для участі в них; брати участь у дискусії щодо питань порядку денного; голосувати з усіх питань, винесених на розгляд; контролювати під час зборів процес реєстрації учасників, перебіг засідання, голосування та встановлення його результатів; ініціювати проведення аудиту фінансово-господарської діяльності чи звітності товариства або кооперативу; делегувати свого представника до наглядової ради та відкликати його у будь-який час; а також здійснювати ведення справ господарського товариства.

Відносний характер мають ті правомочності учасника (акціонера, члена), здійснення яких потребує вчинення певних позитивних дій з боку господарського товариства, виробничого кооперативу або інших суб'єктів корпоративних правовідносин. До таких, зокрема, належать можливість вимагати скликання загальних зборів, а також право пропонувати питання до порядку денного зборів, що скликаються іншою уповноваженою особою.

Сукупність наведених вище повноважень може реалізовуватися через декілька інституційних механізмів. Насамперед — у межах загальних зборів шляхом ініціювання їх проведення, участі у формуванні порядку денного, присутності на засіданні, обговорення питань, голосування та контролю за процедурою реєстрації, перебігом обговорення, процесом голосування і встановленням результатів. Іншою формою є здійснення прав через участь у роботі органів управління господарського товариства чи кооперативу. Крім того, учасники можуть реалізовувати свої повноваження шляхом ініціювання та забезпечення проведення аудиторських перевірок діяльності та фінансової звітності юридичної особи. Нарешті, у повних та командитних товариствах можливим є безпосереднє ведення справ товариства як особлива форма реалізації корпоративних правомочностей [45, с.114]. Узагальнюючи наведене, можна констатувати, що участь учасника в управлінні господарським товариством чи кооперативом у більшості випадків

опосередковується функціонуванням взаємопов'язаних корпоративних органів. Насамперед це загальні збори, а також — залежно від організаційної моделі — наглядова рада, рада директорів та виконавчий орган. Лише окремі правомочності виходять за межі цієї інституційної структури: повністю — право безпосередньо вести справи у повних і командитних товариствах, частково — можливість ініціювати та забезпечувати проведення аудиторських перевірок.

Таким чином, специфіка права учасника на участь в управлінні полягає в тому, що його реалізація переважно залежить від дотримання формалізованих корпоративних процедур, які є ключовим чинником ефективного здійснення цього права.

Ключовою формою реалізації учасником свого права на участь в управлінні господарським товариством чи кооперативом виступає його участь у загальних зборах. Це зумовлено тим, що загальні збори мають статус вищого органу управління та вирішують найвагоміші питання діяльності відповідної юридичної особи. Відтак, центральним елементом комплексу правомочностей, які забезпечують участь у зборах, є право голосу, оскільки саме через нього учасник безпосередньо впливає на ухвалення рішень. Проте участь в управлінні через загальні збори не зводиться виключно до здійснення права голосувати і охоплює ширший спектр процедурних та змістовних можливостей. Пленум Верховного Суду України у п.21 Постанови від 24.10.2008 р. №13 зауважив, що «при вирішенні спорів про визнання недійсними рішень загальних зборів господарського товариства з підстав недопущення до участі в них учасників судам необхідно з'ясувати, чи могла їх відсутність (або наявність) істотно вплинути на прийняття рішення, яке оскаржується» [46]. Схожим чином Пленум Вищого господарського суду України у п.2.16. Постанови від 25.02.2016 р. №4 зауважив, що «позивачеві не може бути відмовлено у задоволенні вимог про визнання недійсними рішень загальних зборів тільки з мотивів недостатності його голосів для зміни результатів голосування з прийнятих загальними зборами учасників рішень,

оскільки вплив учасника на прийняття зборами рішень не вичерпується лише голосуванням» [38]. Цю позицію сприйняв і активно впроваджує у своїй практиці Верховний Суд [48, 49, 50]. А. В. Смітюх з цього приводу зауважує, що «учасник може взяти слово на зборах, і, повідомивши, певні відомості, прямо на зборах переконати частину учасників голосувати «за» чи «проти» проектів певних рішень» [5, с.259]. Верховний Суд послідовно виходить із того, що рішення загальних зборів підлягають визнанню недійсними у випадках, коли порушення встановленої процедури їх скликання чи проведення позбавило учасника можливості реалізувати своє право на участь в управлінні. Йдеться про ситуації, коли особа не могла бути присутньою на зборах, належно підготуватися до розгляду питань порядку денного, пройти реєстрацію для участі та в інший спосіб здійснити передбачені законом і статутом повноваження. [48; 49]. В цілому позбавлення учасника можливості взяти участь у загальних зборах господарського товариства створює підстави для визнання недійсними рішень таких зборів [51, 52, 53]. Судова практика Верховного Суду ґрунтується на принципі, що рішення загальних зборів може бути визнане недійсним лише за умови, що воно порушує права чи законні інтереси учасника. Відповідно, якщо під час розгляду справи не встановлено факту такого порушення, господарський суд не має юридичних підстав для задоволення вимог про визнання рішення недійсним [51, 52, 54]. Зокрема, якщо «порушення, допущені під час скликання загальних зборів, не вплинули на прийняття зборами відповідних рішень, не перешкодили позивачеві бути присутнім на зборах та не призвели до порушення його корпоративних прав» [51].

Взагалі саме ці правомочності – складові немайнового корпоративного права брати участь в управлінні справами товариства і є передумовами скликання і проведення загальних зборів учасників (акціонерів, членів) господарського товариства (кооперативу). Це правомочності брати участь у загальних зборах особисто або через представників (ст. 41 Закону України «Про акціонерні товариства», ст. 29 Закону України «Про товариства з

обмеженою та додатковою відповідальністю»); бути вчасно та належним способом повідомленим про проведення загальних зборів та питання порядку денного (ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства», ст. 32 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»); знайомитись з документами, необхідними для прийняття загальними зборами рішення (ст. 48 Закону України «Про акціонерні товариства», ч. 11 ст. 32 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»); вносити пропозиції щодо порядку денного (ст. 42 Закону України «Про акціонерні товариства», ч. 7 ст. 32 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»); вимагати скликання позачергових загальних зборів (ст. 42 Закону України «Про акціонерні товариства», п. 3 ч. 1 ст. 31 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», ст.15 Закону України «Про кооперацію», ст.16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»); самостійно скликати загальні збори у випадку неприйняття рішення про їх скликання відповідним органом (ст. ст. 42, 44 Закону України «Про акціонерні товариства», ч. 9 ст. 31 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» ст.15 Закону України «Про кооперацію», ст.16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію»).

Ч. 2 ст. 29 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» встановлює, що «кожен учасник товариства має право бути присутнім на загальних зборах учасників, брати участь в обговоренні питань порядку денного і голосувати з питань порядку денного загальних зборів учасників» [26]. Ч.1 ст. 12 Закону України «Про кооперацію», ч. 1 ст.12 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» встановлюють право члена кооперативу голосувати на зборах (не оговорюючи право бути присутнім на зборах), тобто можна вважати, що в учасників товариств з обмеженою і додатковою відповідальністю, а також у членів кооперативу таке право наявне за визначенням [27; 28].

Право учасника брати участь у загальних зборах господарського товариства є однією з базових засад корпоративного управління та визначає реальну можливість впливати на діяльність товариства. Саме через участь у зборах реалізується право голосу щодо найважливіших питань: обрання та відкликання керівних органів, затвердження річних результатів, розподіл прибутку, внесення змін до статуту, схвалення значних правочинів тощо. Це право забезпечує участь у формуванні стратегії розвитку товариства та дозволяє учасникам активно контролювати дії менеджменту, у тому числі шляхом поставлення питань, вимоги звітності та висловлення заперечень щодо пропонованих рішень.

Для міноритарних учасників реалізація цього права має особливо важливе значення, адже саме можливість бути присутнім на зборах і голосувати сприяє захисту їхніх інтересів, запобігає зловживанням з боку мажоритарних учасників і забезпечує баланс сил у товаристві. Крім того, участь у зборах створює умови для прозорості корпоративних процесів, дозволяє своєчасно виявляти потенційні порушення та впливати на їх усунення.

Таким чином, право на участь у загальних зборах не лише гарантує демократичність і відкритість управління, а й слугує ефективним інструментом контролю, захисту корпоративних прав та підтримання стабільності й довіри між учасниками товариства. Обмеження або ускладнення реалізації цього права може серйозно порушити внутрішній баланс інтересів і негативно позначитися на діяльності товариства в цілому.

Проте в акціонерних товариствах у загальних зборах беруть участь не всі акціонери, а лише ті, що включені до переліку акціонерів, які мають право на таку участь, який складається за станом на 23 годину робочого дня за два робочі дні до дня проведення загальних зборів (ч. 1 ст. 41 Закону України «Про акціонерні товариства» [25]). Перелік складається згідно вимог законодавства про депозитарну систему України, у свою чергу, акціонер має право звернутися до товариства з вимогою надати підтвердження про його

включення до цього переліку, і товариство зобов'язане надати таку інформацію. Після формування переліку акціонерів, допущених до участі у загальних зборах, внесення будь-яких змін до нього є недопустимим.

О. В. Бігняк зазначає, що заборона вносити зміни до сформованого переліку акціонерів фактично призводить до обмеження прав тих осіб, які придбали акції після його складання і, відповідно, не були в ньому відображені, адже такі акціонери позбавляються можливості особисто взяти участь у загальних зборах і можуть реалізувати своє право участі лише через механізм представництва [55, с. 250]. На думку Я. С. Марущака виходячи з цієї моделі регулювання незрозуміло, чи наділений правом брати участь у загальних зборах акціонер, що здійснив відчуження акцій після складання переліку акціонерів [56, с. 180]. У цьому контексті доцільно звернутися до положень Директиви 2007/36/ЄС Європейського парламенту та Ради щодо реалізації окремих прав акціонерів лістингових компаній. Відповідно до пункту 1b статті 7 Директиви, держави-члени зобов'язані забезпечити, щоб право акціонера вільно відчужувати свої акції в період між датою визначення переліку та датою проведення загальних зборів не зазнавало жодних додаткових обмежень порівняно з будь-яким іншим періодом. Крім того, Директива встановлює, що право акціонера брати участь у загальних зборах і голосувати має визначатися виключно виходячи з кількості акцій, якими він володів на конкретну дату, встановлену перед проведенням зборів, тобто на дату фіксації переліку акціонерів [57].

Внесення особи до переліку акціонерів, які мають право на участь у загальних зборах пов'язується з наявністю так званих «голосуючих акцій», якими згідно п. 4 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства» є будь-які акції, що надають право своєму власнику «брати участь та голосувати на загальних зборах, крім акції, за якою законом або у встановленому законодавством порядку встановлено заборону користування таким правом» [25].

Відповідно до Закону України «Про акціонерні товариства» певні категорії акцій не вважаються голосуючими.

Привілейовані акції за загальним правилом не надають права голосу, за винятком випадків, коли рішення стосується зміни їхніх прав, ліквідації або реорганізації товариства, а також зменшення статутного капіталу, якщо це може вплинути на становище власників таких акцій. (ч. 5 ст. 28 Закону України «Про акціонерні товариства» [25]) У звичайних ситуаціях ці акції не беруть участі в ухваленні рішень загальними зборами.

Окремо слід зазначити, що акції, викуплені товариством та обліковані на його балансі, також не є голосуючими. Вони не дають права голосу, не беруть участі у розподілі дивідендів і не враховуються при визначенні кворуму на загальних зборах.

Не можуть бути використані для голосування й акції, щодо яких права акціонера обмежені або тимчасово зупинені. Йдеться, зокрема, про випадки, коли облікові операції щодо акцій не проведено в депозитарній системі, унаслідок чого право власності не підтверджено.

Також акції не визнаються голосуючими, якщо стосовно них діють інші законодавчі або статутні обмеження, наприклад у ситуації примусового викупу (squeeze-out та sell-out), коли до завершення процедури акціонер фактично позбавлений можливості реалізувати право голосу. Таким чином, коло неголосуючих акцій визначається як їхньою правовою природою, так і особливостями правового режиму, встановленого законом або обмеженнями, що виникають у конкретних правовідносинах.

У законодавстві України акції міноритарних акціонерів можуть тимчасово втрачати статус голосуючих у межах процедур sell-out та squeeze-out, оскільки з моменту ініціювання цих механізмів вони переходять у спеціальний правовий режим, пов'язаний із неминучою зміною власника. У процедурі squeeze-out, коли домінуючий акціонер набуває право примусового викупу акцій у всіх міноритаріїв і надсилає товариству безвідкличну публічну вимогу, акції таких акціонерів фактично виводяться з корпоративного

процесу. Хоча міноритарії формально залишаються власниками акцій до завершення процедури, вони не можуть використовувати їх для голосування, а самі акції не враховуються при визначенні кворуму, адже закон виходить із того, що ці акції вже призначені для переходу до домінуючого акціонера і не повинні впливати на ухвалення рішень, які визначатимуть майбутню діяльність товариства.

У процедурі sell-out ситуація аналогічна, але ініціатором виступає міноритарний акціонер, який вимагає обов'язкового викупу своїх акцій домінуючим власником. Після подання такої вимоги акції також набувають статусу тимчасово неголосуючих, оскільки волевиявлення акціонера на вихід із товариства означає, що він не має впливати на стратегічні рішення, які стосуватимуться товариства після його фактичного вибуття. Як і у випадку squeeze-out, ці акції не враховуються при кворумі та не можуть використовуватися для голосування до завершення процедури викупу.

Таким чином, тимчасова відсутність права голосу за акціями міноритаріїв у процедурах sell-out (ст.ст.93-94 Закону України “Про акціонерні товариства”) і squeeze-out (ст. 95 Закону України “Про акціонерні товариства”) є логічним елементом механізмів примусового або обов'язкового відчуження, спрямованим на запобігання викривленню корпоративного управління в перехідний період, забезпечення стабільності та передбачуваності для всіх учасників товариства.

Проте слід зауважити, що подібні обмеження, що тимчасово переводять акції у розряд неголосуючих можуть стосуватися не тільки міноритаріїв, але й мажоритаріїв.

Так, акції контрольного, значного контрольного чи домінуючого пакета акцій можуть тимчасово ставати неголосуючими, якщо їх частка у статутному капіталі перевищує встановлені законом порогові значення, що вимагають дотримання спеціальних процедур набуття такого впливу. Законодавство України передбачає запобіжні механізми проти зловживання корпоративним контролем, зокрема обов'язок акціонера, який досягає або перевищує певні

пороги володіння (10%, 25%, 50%, 75%, 95%), належним чином розкрити інформацію та виконати вимоги регулятора. Якщо такі дії не виконані, акції понад порогову величину можуть тимчасово втратити право голосу.

Така тимчасова «неголосуючість» настає через порушення акціонером встановленого порядку набуття істотної участі або контролю, оскільки закон виходить із принципу, що вплив на управління товариством повинен здійснюватися прозоро, із забезпеченням захисту інтересів інших акціонерів та самого товариства. До моменту виконання акціонером всіх передбачених процедур – розкриття інформації, погодження з регулятором (у випадках, коли це необхідно), проведення обов’язкової пропозиції щодо викупу акцій – голосування акціями, що перевищують поріг, блокується.

Тобто, це стосується у томі числі і реалізації обов’язків мажоритарія (особи, яка придбала контрольний, домінуючий, а у публічному акціонерному товаристві також і значний контрольний пакет щодо здійснення процедури sell-out.

Це робиться для того, щоб власник контрольного пакету не міг використовувати «надлишковий» вплив на корпоративні рішення до отримання формального дозволу або до належного інформування ринку й інших акціонерів. Після виконання акціонером усіх вимог тимчасове обмеження припиняється, і акції знову набувають статусу голосуючих.

Таким чином, тимчасова втрата права голосу контрольним пакетом є превентивним механізмом, спрямованим на забезпечення прозорості, запобігання прихованій концентрації корпоративного контролю та захист рівноваги в управлінні товариством.

Відповідно до ч. 1 ст. 81 Закону України «Про господарські товариства», управління діяльністю командитного товариства належить виключно учасникам з повною відповідальністю (повним учасникам). Це означає, що вкладники, відповідальність яких обмежується розміром внесеного капіталу, не беруть участі у загальних зборах і не мають права впливати на вирішення питань управління товариством [58].

Також обмеження щодо прав, пов'язаних з участю у загальних зборах можливі і у кооперативах та стосуються асоційованих членів, які, згідно ст. 14 Закону України «Про кооперацію», мають лише право дорадчого голосу в кооперативі, натомість при ліквідацію кооперативу отримують переваги при одержанні паю, при цьому асоційоване членство прямо заборонено у кооперативах, «предметом діяльності яких є житлове, дачне, гаражне будівництво (у тому числі кооперативах, які залучають кошти фізичних та юридичних осіб, зокрема в управління, для спорудження об'єктів житлового, дачного, гаражного будівництва)» [27].

2.2. Процедура скликання загальних зборів господарських товариств та кооперативів

Найважливішим елементом процедур скликанні загальних зборів господарських товариств і кооперативів є повідомлення учасників (акціонерів, членів) про збори. Таке повідомлення складає обов'язок особи, яка скликає збори.

Так, відповідно до ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства» товариство зобов'язане завчасно інформувати кожного акціонера, включеного до відповідного переліку, про заплановане проведення загальних зборів. Таке повідомлення має бути доведене до акціонерів не пізніше ніж за тридцять днів до дати проведення зборів, а в разі скликання позачергових термінових зборів (тобто загальних зборів акціонерів, на яких акціонери не можуть доповнювати своїми пропозиціями первинний порядок денний зборів, запропонований особою, яка скликає збори) – за 15 днів.

Якщо ініціатором скликання загальних зборів виступає наглядова рада або рада директорів, саме ці органи визначають спосіб інформування акціонерів, забезпечуючи їм надсилання повідомлення про проведення зборів разом із проєктом порядку денного. Натомість у ситуації, коли проведення

загальних зборів ініціюють самі акціонери чи окремий акціонер, передача відповідних повідомлень та матеріалів здійснюється через депозитарну систему України, що гарантує їхнє офіційне та належне доведення до всіх власників акцій.

У разі проведення електронних загальних зборів надсилання таких повідомлень, так само як і надсилання акціонерами пропозицій до проекту порядку денного здійснюються через депозитарну систему України та/або авторизовану електронну систему.

Інформаційне забезпечення загальних зборів акціонерів здійснюється також шляхом оприлюднення товариством відповідних матеріалів на власному веб-сайті, а у випадку, коли ініціатива скликання зборів належить акціонерам, – на інтернет-ресурсі, зазначеному в повідомленні про їх проведення. На такому сайті має бути розміщено повний пакет відомостей, необхідних для належної підготовки учасників до зборів, зокрема саме повідомлення про їх проведення, дані про загальну кількість випущених акцій та число голосуючих акцій на дату формування переліку осіб, яким надсилається повідомлення (з деталізацією за видами чи класами акцій, якщо їх декілька), а також перелік документів, які акціонер або його представник зобов'язаний пред'явити для участі у зборах (ч. 3 ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства» [25]).

Крім того, акціонерне товариство у той самий строк зобов'язане оприлюднити оголошення про збори у відкритій інформаційній базі даних НКЦПФР, що забезпечує публічний доступ до відповідних відомостей.

Що стосується права ЄС, то ч. 2 ст. 5 Директиви 2007/36/ЄС Європейського парламенту та Ради «Про здійснення окремих прав акціонерів лістингових товариств» від 11.07.2007 передбачає, що компанія повинна повідомити учасників про проведення загальних зборів засобами, які забезпечують швидкий доступ на недискримінаційній основі. Держави повинні вимагати від компаній використовувати такі засоби повідомлення, які гарантують швидке та належне доведення інформації до адресатів на території

будь-якої країни Європейського Співтовариства [57]. Можна бачити, що ця Директива не встановлює обов'язок товариств надсилати персональні письмові повідомлення кожному учаснику з метою більш швидкого надання інформації про проведення загальних зборів, а ч. 4 ст. 5 Директиви встановлює обов'язок компанії не пізніше, ніж за 21 день до зборів розмістити інформацію про збори на її інтернет-сайті [57]. Таким чином законодавство про акціонерні товариства України у частині вимог про повідомлення акціонерів про загальні збори повністю відповідає європейським стандартам.

У свою чергу, за приписами статті 32 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» повідомлення учасників про скликання загальних зборів здійснюється шляхом надсилання поштового відправлення з описом вкладення, що надає товариству доказ належного повідомлення кожного учасника. Виконавчий орган товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю зобов'язаний здійснити таке повідомлення так само як і в акціонерному товаристві – принаймні за тридцять днів до дати проведення зборів. Інші форми інформування можуть застосовуватися лише за умови, що вони прямо передбачені статутом відповідного товариства.

У кооперативах строк повідомлення членів про скликання загальних зборів є значно меншим і складає лише 10 днів, при цьому у сільськогосподарських кооперативах засіб повідомлення має визначатися статутом кооперативу, натомість для решти кооперативів закон не визначає жодних обмежень і правил з цього приводу (ст. 15 Закону України «Про кооперацію», ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [27; 28]).

Обсяг відомостей, які особа, що скликає збори має повідомити учасникам (акціонерам, членам) господарського товариства або кооперативу при скликанні зборів дуже сильно відрізняється у різних організаційно-правових формах юридичних осіб корпоративного типу.

Зокрема в акціонерних товариствах згідно приписів ч. 2 ст. 47 Закону України «Про акціонерні товариства» в повідомленні про скликання загальних

зборів обов'язково зазначаються ідентифікаційні та установчі дані товариства, включно з його повним найменуванням, місцезнаходженням та кодом за ЄДРПОУ, а також визначаються дата і час початку зборів; якщо йдеться про очну форму – додатково конкретизується місце проведення із точним зазначенням приміщення. Повідомлення повинно містити вказівку на спосіб проведення зборів, часові межі реєстрації акціонерів, дату формування переліку осіб, уповноважених на участь, а також проєкт порядку денного та підготовлені проєкти рішень з усіх питань, що пропонуються до розгляду. Окремо зазначається адреса веб-сайту товариства, де розміщено супровідні матеріали, і порядок ознайомлення з ними, включаючи визначене місце для перегляду документів та посадову особу, відповідальну за забезпечення такого доступу. Повідомлення також має інформувати акціонерів про обсяг їхніх прав, що існують у зв'язку зі зборами, що скликаються, строки реалізації таких прав, процедуру подання пропозицій до порядку денного позачергових зборів, а також правила участі та голосування через представника.

Якщо збори проводяться в електронному форматі, до повідомлення додатково включаються відомості про точний період, протягом якого акціонери можуть здійснювати голосування за допомогою авторизованої електронної системи. У випадку дистанційної форми проведення обов'язковим є зазначення строків надсилання бюлетенів для голосування до депозитарної установи.

Отже, для акціонерних товариств законодавець передбачив обов'язок формувати повідомлення про скликання загальних зборів таким чином, щоб воно містило розлогий і вичерпний обсяг інформації, необхідної для належної організації корпоративного процесу та ефективної реалізації акціонерами своїх прав.

Натомість в інших юридичних особах корпоративного типу при скликанні зборів учасникам (членам) повідомляється значно менший обсяг інформації. Згідно з ч. 5 ст. 32 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», ст. 15 Закону України «Про кооперацію»,

ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [26; 27; 28] повідомлення про загальні збори містить інформацію про дату, час, місце проведення, порядок денний загальних зборів, а у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю, якщо порядок денний передбачає внесення змін до статуту товариства, до повідомлення повинен також додаватися проект таких змін.

Отже, відомості про час, місце проведення загальних зборів та їх порядок денний складають певний *minimum minimorum* даних про майбутні збори, з якими необхідно ознайомити учасника. Це підтверджується також і судовою практикою: згідно з Постановою Касаційного господарського суду Верховного Суду від 12.04.2018 у справі № 914/1968/16 сповіщення учаснику відомостей щодо часу, місця проведення та порядку денного зборів є обов'язковою умовою належного повідомлення про проведення загальних зборів господарського товариства [50].

Касаційний господарський суд Верховного Суду підкреслює, що спосіб повідомлення учасника про майбутні збори має «забезпечити реальне персональне повідомлення учасника і не бути лише формальним направленням такого повідомлення» [49]: зокрема, «неотримання учасником поштового відправлення не свідчить про порушення відповідачем порядку скликання загальних зборів, якщо лист було повернуто підприємством зв'язку за закінченням терміну зберігання, про що свідчить відповідна довідка УДППЗ «Укрпошта» на конверті» [59]. Водночас «відсутність доказів повідомлення учасника про проведення загальних зборів не є підставою для визнання недійсним рішень загальних зборів з огляду на присутність на зборах представника такого учасника» [54]. Можна погодитися з А. В. Смітюхом, який зауважує, що «право учасника на отримання інформації про загальні збори є забезпечувальним щодо правомочностей, що складають разом право брати участь в управлінні господарським товариством» [60, с. 307]. Зокрема, Касаційний господарський суд Верховного Суду, аргументуючи визнання недійсними рішень загальних зборів, зауважив, що учасник – позивач «не зміг

ознайомитись з документами, необхідними для прийняття рішення з питань порядку денного позачергових загальних зборів акціонерів, а відтак не міг належним чином підготуватися та надати свої пропозиції та проекти рішень ... що є підставою для визнання недійсними рішень загальних зборів» [50].

Таким чином повідомлення учасника (акціонера, члена) про скликання загальних зборів господарського товариства (кооперативу) виконує функцію основного механізму забезпечення прозорості та доступності відомостей, що мають значення для підготовки до участі у зборах, і водночас гарантує учасникам (акціонерам, членам) можливість повною мірою користуватися наданими їм законом корпоративними правами.

Касаційний господарський суд Верховного Суду у Постанові від 02.05.2018 у справі № 912/3133/16 формулює правову позицію, згідно якої неналежний характер повідомлення учасника товариства про скликання загальних зборів може вбачатися серед іншого у викладенні питань порядку денного «таким чином, щоб це унеможлиблювало усвідомлення учасником суті питання та, як наслідок, спричиняло його необізнаність» [61].

Отже, аналіз судової практики демонструє: якщо господарське товариство не повідомило учасника про проведення загальних зборів або зробило це з порушенням установлених законом вимог, таке порушення визнається істотним і тягне за собою недійсність ухвалених на зборах рішень. При цьому суди обов'язково з'ясовують, чи був учасник фактично відсутній на зборах, оскільки саме ця обставина підтверджує порушення його корпоративних прав.

Додатково на товариство покладається обов'язок забезпечити учаснику доступ до всіх необхідних матеріалів, що дозволяє йому ознайомитися зі змістом документів, які стосуються питань порядку денного та процесу скликання зборів. Зокрема, відповідно до ст. 48 Закону України «Про акціонерні товариства» [25] та ч. 11 ст. 32 ЗУ «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [26] учасники товариства мають право

отримувати та переглядати документи й відомості, необхідні для належного розгляду питань, включених до порядку денного загальних зборів.

Найбільш детально порядок реалізації цього права врегульований в акціонерних товариствах: з моменту надсилання повідомлення про збори і до їх проведення акціонерам забезпечується доступ до всіх документів, необхідних для ухвалення рішень, як за місцезнаходженням товариства, так і, у день зборів, у місці їх проведення; під час очних та електронних зборів ці матеріали також надаються через авторизовану електронну систему. За відсутності таких документів у день зборів рішення з відповідних питань ухвалювати не можна. Кожен акціонер має право безоплатно отримати копії цих документів, у тому числі електронною поштою, якщо він погодився на такий спосіб отримання інформації. Якщо порядок денний містить питання, пов'язані з обов'язковим викупом акцій або іншими спеціальними процедурами, товариство зобов'язане надати доступ до проєкту відповідного договору чи інших документів, визначених законом (48 Закону України «Про акціонерні товариства» [25]).

Підхід законодавця до регулювання цих питань у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю є значно більш лаконічним, проте не менш ефективним: на виконавчий орган товариства покладається обов'язок забезпечити учасникам реальний доступ до документів і відомостей, що мають значення для розгляду питань, включених до порядку денного загальних зборів. Для цього виконавчий орган створює належні умови для ознайомлення з відповідними матеріалами за місцезнаходженням товариства в установлені робочі години, якщо статутом не передбачено інший порядок організації такого доступу, це може бути, зокрема, той чи інший віддалений доступ через ІНТЕРНЕТ (ч. 11 ст. 32 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [26]).

Важливість цих положень вбачається також і з судової практики. Так, у Постановках від 12.04.2018 у справі № 914/1968/16 [50], від 19.02.2019 у справі 924/156/18 [62] та від 06.02.2020 у справі № 912/712/19 [63] Касаційний

господарський суд Верховного Суду встановив, що права учасника вважаються порушеними тоді, коли він не мав реальної можливості належним чином підготуватися до розгляду питань порядку денного, зокрема був позбавлений доступу до документів, що безпосередньо стосуються питань, винесених на загальні збори.

За загальним правилом, передбаченим ч. 3 ст. 36 Законом України «Про акціонерні товариства» [25] та ч. 6 ст. 33 Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [26], загальні збори проводяться за рахунок коштів товариства. Водночас, якщо проведення загальних зборів було ініційовано учасником товариства, такий учасник несе витрати на організацію, підготовку та проведення загальних зборів.

Особливої уваги заслуговує питання формування порядку денного та внесення до нього пропозицій учасників господарських товариств та виробничих кооперативів.

Відповідно до ч. ч. 1-2 ст. 46 Закону України «Про акціонерні товариства» проєкт порядку денного та остаточний порядок денний загальних зборів формує й затверджує особа, яка ініціює їх скликання, і саме на неї покладено обов'язок оцінити, чи існує взаємозв'язок між окремими питаннями, включеними до переліку. Висновок про наявність або відсутність такого зв'язку має бути відображений у рішенні про затвердження порядку денного, оскільки взаємозалежність питань означає неможливість голосування та ухвалення рішення щодо одного з них у разі, якщо попереднє питання не було підтримано або було вирішене у протилежний спосіб. Під час проведення очних загальних зборів це правило реалізується таким чином, що взаємопов'язане питання взагалі не виноситься на голосування, якщо рішення з відповідного попереднього питання не прийнято або воно є несумісним з логікою розгляду наступних пунктів.

Водночас первинний порядок денний річних і звичайних позачергових загальних зборів акціонерів (але не термінових позачергових зборів, що

скликаються за скороченою процедурою), затверджений особою, що скликає збори, може доповнюватися за рахунок пропозицій акціонерів.

Законодавче регулювання цього питання передбачене ст. 49 Закону України «Про акціонерні товариства» надає акціонерам широкий інструментарій впливу на формування порядку денного загальних зборів, визначаючи як зміст їхніх пропозицій, так і суворі процедурні рамки. Кожен акціонер уповноважений пропонувати зміни до проєкту порядку денного, зокрема нові питання та відповідні проєкти рішень, а також висувати кандидатів до органів управління товариства в межах установленої чисельності. Пропозиції мають бути подані у визначені строки, а їх зміст повинен містити вичерпні відомості про акціонера, обсяг належних йому акцій та інформацію про запропонованих кандидатів. Особа, що скликає загальні збори, зобов'язана розглянути такі ініціативи та, за відсутності порушень, включити їх до проєкту порядку денного, дотримуючись установлених строків остаточного затвердження питань та кандидатур.

Особливе регулювання передбачене для акціонерів, що сукупно володіють 5 % і більше голосуючих акцій: їхні пропозиції включаються до порядку денного автоматично, без ухвалення окремого рішення особою, що скликає збори, а проєкти рішень підлягають обов'язковому оприлюдненню у встановленому порядку.

Дуже важливим запобіжником від недобросовісних маніпуляцій і порушень прав акціонерів з боку особи, яка скликає збори, є пряма законодавча заборона такій особі самотійно змінювати зміст пропозицій акціонерів, обмежуючи внесення нововведень лише поданням нових проєктів рішень та нових пунктів порядку денного. Будь-які зміни до вже сформованого проєкту порядку денного мають бути доведені до акціонерів у встановлений строк і тим самим способом, що й повідомлення про проведення зборів, а публічні товариства додатково зобов'язані інформувати оператора організованого ринку та оприлюднювати відповідну інформацію на власному веб-сайті.

Слід зауважити, що положення ст. 49 Закону України «Про акціонерні товариства», яким запроваджується обов'язкове включення до порядку денного зборів пропозиції акціонерів, які володіють 5 або більше відсотками голосуючих акцій незалежно від наявності відповідного рішення наглядової ради, ради директорів або акціонерів, які скликають загальні збори цілком відповідає ч. ч. 1, 2 ст. 6 *Директиви 2007/36/ЄС* Європейського парламенту та Ради «Про здійснення окремих прав акціонерів лістингових товариств» від 11.07.2007, згідно якої держави повинні гарантувати акціонерам, що володіють мінімальною часткою в АТ (така мінімальна частка не може бути вищою за 5% статутного капіталу) право доповнювати порядок денний загальних зборів [57]. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» так само виходить з можливості доповнення порядку денного за ініціативою учасників і окремо виділяє учасників, яким належить частка у розмірі 5 і більше відсотків статутного капіталу.

Отже, відповідно до ст. 32 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [26] кожен учасник товариства має право ініціювати включення додаткових питань до порядку денного загальних зборів, а пропозиції тих учасників, які разом володіють п'ятьма і більше відсотками статутного капіталу, підлягають безумовному та автоматичному внесенню до порядку денного. Після направлення учасникам повідомлення про проведення зборів змінювати порядок денний заборонено, окрім випадків, коли йдеться про включення нових питань з ініціативи учасників. Виконавчий орган повинен завчасно – не пізніше ніж за десять днів до дати зборів, якщо статутом не передбачено інший строк — поінформувати учасників про такі зміни. Проте за одностайної згоди всіх учасників товариства порядок денний зборів може бути скоригований будь-яким чином.

Водночас слід зауважити, що законодавство про кооперацію не містить жодних положень щодо можливості доповнення порядку денного скликаних загальних зборів з ініціативи членів кооперативу.

2.3. Процедура проведення загальних зборів господарських товариств та кооперативів. Судове оскарження рішень загальних зборів.

Розмову про процедуру проведення власне загальних зборів доречно почати з питання кворуму, (лат. «Quorum» - «достатньо», від лат. *quorum praesentia sufficit*, тобто «присутності яких достатньо», під яким можна розуміти «найменшу кількість членів певних зборів, за наявності якої вони можуть приймати рішення, що є офіційними рішеннями цих зборів» [64, с.78], або ж «кількість голосів учасників товариства у відсотковому відношенні, за наявності яких загальні збори є правомочними» [65, с. 91]. Відповідно до ч. 1 ст. 40 Закону України «Про акціонерні товариства» кворум загальних зборів акціонерів вважається наявним лише за умови, що на момент завершення реєстрації до участі в них долучилися акціонери, яким сукупно належить понад 50 % голосуючих акцій товариства. У ситуаціях, коли порядок денний включає питання, за якими власникам привілейованих акцій надається право голосу, кворум щодо таких питань встановлюється за участю акціонерів, яким належить більш як половина привілейованих акцій відповідного класу, що є голосуючими з цих питань. Законодавство може передбачати додаткові обмеження щодо визначення кворуму та реалізації права голосу на загальних зборах. Водночас акції, що перебувають у власності юридичної особи, контрольованої самим товариством, не враховуються ані при встановленні кворуму, ані при визначенні результатів голосування. Остаточне підтвердження наявності кворуму здійснюється на підставі списку акціонерів або їхніх представників, які пройшли реєстрацію для участі у зборах, сформованого авторизованою електронною системою безпосередньо перед відкриттям засідання. Наявність кворуму встановлюється реєстраційною комісією на час закінчення реєстрації акціонерів для участі у зборах.

Трохи відмінні правила щодо кворуму передбачає для акціонерних товариств – корпоративних інвестиційних фондів ст. 24 Закону України «Про

інститути спільного інвестування», яка також відштовхується від мінімуму, що перевищує 50% акцій, але вираховує його не від «голосуючих акцій», а від «акцій корпоративного фонду, що перебувають в обігу» [67].

І, нарешті, слід згадати про спеціальну норму Закону України «Про холдингові компанії в Україні», ч. 2 ст. 5 якого встановлює, що загальні збори холдингової компанії, до порядку денного яких включено питання про відчуження будь-яких пакетів акцій (часток, паїв) корпоративних підприємств та/або ліквідацію холдингової компанії є правомочними якщо для участі в них зареєстровані акціонери, яким належить більше 80% голосів [67]. Тобто фактично у холдингових компаніях для різних питань встановлюються два різні кворуми, які полягають у перевищенні 50 і 80 відсотків голосів (голосуючих акцій).

Норма про кворум загальних зборів у господарських товариствах має фундаментальне значення для забезпечення легітимності корпоративного управління та стабільності внутрішніх відносин між учасниками. Вона визначає мінімальну кількість голосів, необхідних для того, щоб збори могли ухвалювати юридично обов'язкові рішення, і тим самим запобігає ситуаціям, коли стратегічні рішення товариства приймаються вузькою групою учасників без достатнього представництва інтересів інших співвласників. Кворум виконує функцію гарантії реальної участі в управлінні, забезпечуючи баланс сил між мажоритарними та міноритарними учасниками й перешкоджаючи зловживанням з боку будь-якої сторони. Крім того, наявність чітко визначеного кворуму сприяє передбачуваності й правовій визначеності, оскільки учасники можуть бути впевнені, що рішення будуть прийняті лише за умов належного представництва. Водночас дотримання вимог щодо кворуму посилює довіру до діяльності товариства, мінімізує ризики оскарження прийнятих рішень та забезпечує стабільність корпоративних процесів як усередині товариства, так і в його взаєминах із зовнішніми контрагентами.

Положення про кворум загальних зборів кооперативів відрізняються від тих, що встановлені для акціонерних товариств: загальні збори кооперативу можуть ухвалювати рішення лише за умови участі в них понад половини його членів, а збори уповноважених вважаються правомочними тоді, коли на них присутні щонайменше дві третини обраних представників (ст. 15 Закону України «Про кооперацію», ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [26; 27; 28]).

Відсутність кворуму загальних зборів здавна розглядається у господарських судах України як безумовна підстава для визнання рішень таких зборів недійсними [38]. Зазначений підхід послідовно підтримується судовою практикою Верховного Суду. Так, у Постанові Касаційного господарського суду Верховного Суду від 23.04.2019 у справі № 30/5005/6894/2011 суд акцентував увагу на тому, що «неможливість підтвердити склад осіб, які мали право брати участь у зборах, у тому числі через відсутність відповідного переліку акціонерів, позбавляє можливості встановити факт наявності кворуму і, відповідно, правомочність таких зборів, що своєю чергою є підставою для визнання рішень зборів недійсними» [68].

Регулювання цих відносин у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю є принципово відмінним: Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» не містить жодних вимог щодо кворуму, а закріплює виключно відсоток голосів, необхідний для прийняття рішень з різних питань, і така більшість завжди вираховується не від голосів присутніх, а від загальної кількості голосів учасників товариства (враховуючи голоси тих учасників, які не з'явилися на збори), що справді позбавляє сенсу концепцію кворуму (він має значення у тих товариствах, в яких більшість при прийнятті рішень вираховується від кількості голосів учасників, які зареєструвалися для участі у зборах).

Можна бачити, що якщо в акціонерних товариствах кворум вираховується від акцій, а у кооперативах – від кількості членів, що беруть

участь у зборах, у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю законодавець взагалі відмовився від цієї концепції.

Можна навести аргументи як за так і проти концепції кворуму: з одного боку норма про кворум істотно мінімізує ризики паралізації діяльності товариства з боку учасника або групи учасників, які володіють часткою у 50%, адже усталена судова практика виходить із того, що участь у загальних зборах є правом, а не обов'язком учасника, і тому його неявка не може розглядатися як інструмент тиску чи блокування. Водночас потенційні наслідки відсутності кворуму пом'якшуються тим, що чинне законодавство встановлює мінімальну кількість голосів, необхідних для ухвалення рішення. Такий підхід фактично виконує функцію альтернативного механізму кворуму: якщо на зборах присутня недостатня кількість голосів для прийняття певного рішення, самі збори втрачають практичний сенс, оскільки результат голосування все одно не може бути досягнутий.

Загальним зборам безпосередньо передують реєстрація акціонерів (учасників, членів) господарського товариства (кооперативу), проте детально інститут реєстрації врегульований лише в акціонерних товариствах.

Отже, встановлена ст. 51 Закону України «Про акціонерні товариства» процедура реєстрації акціонерів для участі в загальних зборах є складовою механізму підтвердження їхнього права на участь у корпоративному управлінні та ґрунтується на переліку акціонерів, сформованому відповідно до норм законодавства про депозитарну діяльність. Реєстрацію здійснює реєстраційна комісія, призначена особою, яка скликає збори, і яка перед початком процедури проводить ідентифікацію акціонерів або їхніх представників. Після завершення реєстрації укладається протокол, а список зареєстрованих учасників автоматично формується авторизованою електронною системою. Закон допускає передачу функцій реєстраційної комісії Центральному депозитарію або депозитарній установі, представник якої очолює комісію. Ідентифікація може здійснюватися як електронними засобами (кваліфікованим електронним підписом чи іншими інструментами

електронної ідентифікації), так і шляхом перевірки документів, що посвідчують особу. Підставою для відмови в реєстрації є лише ненадання необхідних документів або відсутність особи у переліку акціонерів; у такому разі учаснику видається документ, що підтверджує відмову, а відповідне рішення комісії долучається до протоколу зборів. Підсумки реєстрації формуються авторизованою електронною системою та засвідчуються Центральним депозитарієм у встановленому НКЦПФР порядку. Акціонери, які не пройшли реєстрацію, не допускаються до участі в загальних зборах, що підкреслює вирішальне значення цієї процедури для встановлення легітимності зборів та ухвалюваних ними рішень.

З питанням реєстрації тісно пов'язане питання представництва на загальних зборах.

Механізм представництва на загальних зборах є невід'ємною складовою реалізації корпоративних прав, оскільки дозволяє учасникам брати участь в управлінні товариством навіть за їхньої фізичної відсутності.

Як і з реєстрацією, найбільш детальні положення з питання представництва на зборах пропонує Закон України «Про акціонерні товариства». Ст. 50 цього Закону визначає, що акціонер може уповноважити свого представника на визначений або невизначений строк, а при участі через авторизовану електронну систему роль представника може виконувати депозитарна установа на підставі договору і письмового волевиявлення щодо голосування. Довіреність акціонера на участь і голосування має бути нотаріально посвідчена або оформлена депозитарною установою, тоді як від юридичних осіб вона видається уповноваженим органом відповідно до установчих документів. Представник зобов'язаний діяти згідно з інструкціями акціонера і лише за їх відсутності може самостійно визначати позицію під час голосування. Закон також передбачає можливість одночасного існування кількох представників одного акціонера, при цьому пріоритет має довіреність із пізнішою датою. Акціонер у будь-який момент до завершення реєстрації учасників зборів може відкликати або змінити представника та з'явитися

особисто. Важливою гарантією добросовісності представництва є обов'язок потенційного представника повідомити про можливий конфлікт інтересів; невиконання цього обов'язку унеможлиблює прийняття ним довіреності. При цьому один представник може представляти необмежену кількість акціонерів і реалізовувати їхнє волевиявлення по-різному залежно від наданих доручень.

Натомість у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» питання представництва врегульовано вкрай загально: відповідно до ч. 2 ст. 33, учасник може брати участь у загальних зборах особисто або через представника. Такий мінімалізм створює суттєві прогалини, оскільки поза межами правового регулювання залишаються питання призначення, заміни чи відкликання представника, а також співвідношення між наданою довіреністю та правом учасника на особисту участь у зборах. Цілком обґрунтованою видається позиція Л. В. Сіщук, яка пропонує закріпити законодавчо положення, що дозволили б учасникам призначати представників на постійній або строковій основі, повідомляти про їх призначення чи відкликання за допомогою електронних засобів зв'язку, надавати довіреність кільком представникам одночасно та зберігати за собою право особистої участі у зборах навіть у разі видачі довіреності. Така деталізація сприяла б усуненню існуючої правової невизначеності та забезпечила б належну реалізацію прав учасників у корпоративному управлінні [69, с. 79–80].

Нарешті, у кооперативах представництво на загальних зборах заборонене – члени кооперативу беруть участь у зборах виключно особисто (при цьому, звісно, Член кооперативу - юридична особа бере участь у загальних зборах через свого керівника представника, який діє на підставі довіреності або рішення уповноваженого органу такої юридичної особи): ст. 15 Закону України «Про кооперацію», ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [27; 28].

Українське законодавство встановлює низку процедур, за допомогою яких загальні збори можуть ухвалювати рішення з різних аспектів діяльності

господарських товариств, і ці механізми самі по собі становлять предмет для ґрунтового аналізу та потенційного вдосконалення. Водночас необхідно підкреслити, що рішення загальних зборів учасників господарських товариств не мають характеру правочинів у розумінні ст. 202 ЦК України. Такі рішення є актами індивідуальної дії, які спричиняють визначені правові наслідки, спрямовані на регулювання господарських відносин, і мають обов'язкову силу для їх учасників. Зазначений підхід підтверджується постановами Касаційного господарського суду Верховного Суду від 20.03.2019 у справі № 906/37/18 [70], а також від 02.05.2018 у справі № 910/807/17 [71].

На початку розглянемо процедуру прийняття рішень АТ. Так, за загальним правилом, одна голосуюча акція надає акціонеру один голос для вирішення кожного питання, крім проведення кумулятивного голосування (ч. 1 ст. 53 Закону України «Про акціонерні товариства» [25]). Подібним чином кількість голосів учасників товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю є пропорційною розмірам їх часток у статутному капіталі товариства, проте статут може встановлювати інші правила з цього питання (ч. 3 ст. 29 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [26]). У командитних і повних товариства учасники (у командитних товариствах – повні учасники) мають кожен по одному голосу проте засновницький договір може визначити іншу кількість голосів учасників (ч. 2 ст. 121 ЦК України [1]). Таким чином диспозитивний характер норм щодо кількості голосів учасника у господарських товариствах крім акціонерних дозволяє як застосувати у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю схему, передбачену законодавством для повних і командитних товариств (один учасник – один голос), так і навпаки – втілити у повних та командитних товариствах принцип пропорційності кількості голосів розміру частки притаманний товариствам з обмеженою та додатковою відповідальністю.

У кооперативах кожний учасник має один голос, при цьому у сільськогосподарських кооперативах статут може встановлювати особливий

режим голосування на загальних зборах, який передбачає надання його членам додаткових голосів щодо всіх або окремих питань, кількість яких визначається пропорційно ступеню участі відповідних членів у господарській діяльності кооперативу, що охоплює їхню частку в обороті з кооперативом та/або трудовий внесок у спільну діяльність. При цьому законодавець установлює певні кількісні межі: максимально можливий обсяг додаткових голосів для одного члена не може перевищувати однієї шостої від загальної кількості голосів у кооперативі, тоді як сумарний обсяг додаткових голосів усіх членів обмежується однією третиною загальної кількості голосів (ст. 15 Закону України «Про кооперацію», ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [27; 28]). Норму щодо таких додаткових голосів у сільськогосподарських кооперативах неможна визнати вдалою, бо вона вочевидь створює можливості для різноманітних зловживань: незрозуміло хто саме надаватиме членам такі додаткові голоси, з іншого боку критерії надання таких голосів (умовно кажучи – «заслуги перед кооперативом») ґрунтуються на суто оціночних поняттях.

В свою чергу, у п. 10 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства» закріплює принципово відмінний механізм кумулятивного голосування, тобто «голосування під час обрання осіб до складу органів акціонерного товариства, що передбачає помноження загальної кількості голосів акціонера на кількість членів органу акціонерного товариства, що обираються, та право акціонера віддати всі підраховані таким чином голоси за одного кандидата або розподілити їх між кількома кандидатами» [25]. Згідно ч. 6 ст. 39 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» кумулятивне голосування можливе і у ТОВ та ТДВ.

Кумулятивне голосування становить одну з найбільш прогресивних процедур формування органів управління господарських товариств, оскільки воно забезпечує більш збалансоване представництво інтересів учасників та підвищує якість корпоративного контролю. Такий підхід істотно посилює позиції міноритарних учасників, дозволяючи їм впливати на склад наглядової

ради чи іншого колегіального органу, навіть якщо їх частка є відносно невеликою. У результаті зменшується ризик домінування мажоритарного власника та зловживань контрольним пакетом, а корпоративне управління набуває більш прозорого й демократичного характеру. Кумулятивне голосування також стимулює внутрішню конкуренцію серед кандидатів, сприяє підвищенню професійних стандартів управління та формує передумови для стратегічно зважених рішень у діяльності товариства.

Зазвичай для прийняття рішень загальними зборами необхідна проста або більша (кваліфікована) більшість голосів.

Так, в акціонерних товариствах є навіть дві версії кваліфікованої більшості, умовно кажучи – кваліфікована і «супер» кваліфікована.

Суперкваліфікована більшість в акціонерних товариствах складає 95% голосів, обчислюється від загальної кількості голосів учасників (тобто – враховуючи голоси учасників, які не з'явилися на збори) і встановлена лише щодо двох видів питань:

внесення до статуту приватного акціонерного товариства (крім товариств, у яких держава прямо чи опосередковано володіє 50 % і більше акцій) положення про надання загальним зборам повноважень вирішувати будь-які питання діяльності товариства, у тому числі ті, що законом віднесені до компетенції наглядової ради або ради директорів, якщо кількість акціонерів такого товариства перевищує сто осіб (ч. 1 ст. 39 Закону України «Про акціонерні товариства»);

невикористання переважного права акціонерів приватного акціонерного товариства на придбання акцій при їх емісії (ч. 6 ст. 53 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Кваліфікована більшість обчислюється вже від голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у загальних зборах, складає 75% і є необхідною для прийняття рішень про внесення змін до статуту, анулювання викуплених акцій, зміну типу акцій, розміщення акцій або цінних паперів, що підлягають конвертації в акції, зміну розміру статутного капіталу, виділ, реорганізацію

або ліквідацію товариства і пов'язані з ними рішення (обрання ліквідаційної комісії, затвердження порядку та строків ліквідації, порядку розподілу між акціонерами майна, що залишається після задоволення вимог кредиторів, і затвердження ліквідаційного балансу (ч. 6 ст. 53 Закону України «Про акціонерні товариства» [25]). З решти питань загальні збори акціонерного товариства приймають рішення простою більшістю від кількості голосів акціонерів, які зареєструвалися для участі у зборах.

У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю «суперкваліфікаційна» більшість – це одностайне голосування. Воно необхідне для прийняття рішень про затвердження грошової оцінки негрошового вкладу учасника, перерозподілу часток між учасниками товариства, створення органів товариства (крім виконавчого органу), визначення порядку їх діяльності, а також про придбання товариством частки (ч. 3 ст. 34 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») [26].

Кваліфікована більшість у $\frac{3}{4}$ **голосів** учасників товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю застосовується під час ухвалення рішень щодо таких значущих питань як виділ, злиття, поділ, приєднання, ліквідація або перетворення товариства; формування комісії з припинення (ліквідаційної комісії); визначення порядку припинення товариства та розподілу майна, що залишається після задоволення вимог кредиторів; затвердження ліквідаційного балансу; внесення змін до статуту, а також прийняття рішення про здійснення діяльності на підставі модельного статуту (ч. 2 ст. 34 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [26]).

З решти питань рішення приймаються простою більшістю голосів, при цьому будь-яка більшість голосів у товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю (проста, кваліфікована, суперкваліфікована) обчислюється від загальної кількості голосів учасників, а не від кількості голосів учасників, що з'явилися на збори.

У кооперативах відсутні вимоги щодо «суперкваліфікованої» більшості, при цьому кваліфікована більшість вимагається для рішень про внесення змін до статуту, вступ до кооперативного об'єднання або вихід з нього та про припинення кооперативу. Кваліфікована більшість складає $\frac{2}{3}$ (у сільськогосподарських кооперативах) або $\frac{3}{4}$ у решті кооперативів і вираховується від голосів членів, що присутні на зборах. З решти питань для прийняття рішення необхідна проста більшість голосів членів, присутніх на зборах (ст. 15 Закону України «Про кооперацію», ст. 16 Закону України «Про сільськогосподарську кооперацію» [27; 28]).

Підрахунок голосів на загальних зборах господарського товариства чи кооперативу є важливим етапом корпоративної процедури, оскільки саме він забезпечує легітимність ухвалених рішень і підтверджує дотримання волевиявлення учасників. Коректний підрахунок запобігає можливим маніпуляціям, усуває підстави для спорів та судових оскаржень, гарантує прозорість процедур управління й зміцнює довіру до внутрішніх корпоративних механізмів.

Підрахунок голосів та забезпечення процедур голосування на очних загальних зборах покладається на лічильну комісію, обрану зборами, при цьому в акціонерних товариствах її функції можуть делегуватися Центральному депозитарію цінних паперів або депозитарній установі за договором (ст. 55 Закону України «Про акціонерні товариства»). До моменту обрання постійної комісії ці повноваження виконує тимчасова лічильна комісія, сформована особою, що скликає збори, якщо статутом не передбачено інше. Перше питання порядку денного таких зборів обов'язково має стосуватися затвердження складу лічильної комісії, за відсутності альтернативної процедури, передбаченої статутом.

В акціонерних товариствах із понад 100 власниками голосуючих акцій чисельність лічильної комісії не може бути меншою ніж три особи, причому до її складу не допускаються члени або кандидати до органів управління товариства, за винятком корпоративного секретаря, який може очолювати

комісію. Підрахунок голосів здійснюється з урахуванням результатів дистанційного голосування, зафіксованих авторизованою електронною системою. У разі проведення електронних загальних зборів облік голосів повністю забезпечується такою системою, що виключає застосування положень про лічильну комісію.

Рішення, прийняті загальними зборами оформлюються протоколом. У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю такий протокол підписується головою зборів або іншою особою, уповноваженою зборами з числа учасників товариства чи їхніх представників, якщо статут не встановлює інший порядок, при цьому будь-який учасник, присутній на зборах, має право засвідчити протокол власним підписом (ч. 4 ст. 33 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»). В акціонерних товариствах протокол загальних зборів підлягає підписанню головуючим і секретарем на кожному його аркуші з подальшим прошиванням документа, тоді як у разі оформлення протоколу в електронній формі його засвідчення здійснюється шляхом накладення їх кваліфікованих електронних підписів (ч. 4. ст. 57 Закону України «Про акціонерні товариства»).

Видається доцільним зосередити увагу на специфіці визнання недійсними рішень загальних зборів як окремого механізму захисту порушених прав учасників товариства, оскільки чинне нормативне регулювання цього питання досі характеризується істотними прогалинами.

Для таких вимог (визнання недійсним рішення загальних зборів товариства) п. 8 ч. 2 ст. 258 ЦК України встановлює спеціальну позовну давність – 1 рік, проте для акціонерних товариств ст. 61 Закону України «Про акціонерні товариства» надає акціонеру, який вважає, що рішення зборів порушує його права чи охоронювані законом інтереси, шестимісячний строк для звернення до суду з позовом про визнання рішень зборів недійсними якщо рішення порушують законодавство, статут чи регламент загальних зборів. Отже, позовна давність щодо вимог про визнання недійсними рішень

загальних зборів складає для акціонерних товариств 6 місяців, для решти господарських товариств та кооперативів – 1 рік.

Крім того ст. 61 Закону України «Про акціонерні товариства» наголошує, що суд, оцінюючи всі обставини справи, може залишити оскаржуване рішення в силі, якщо встановлені порушення не зачіпають прав та охоронюваних законом інтересів акціонера-позивача. Окремо закон встановлює, що оскарження акціонером відмови товариства у включенні його пропозицій до проекту порядку денного не призводить до зупинення проведення загальних зборів, проте суд може зобов'язати товариство скликати загальні збори для розгляду питання, унесенні якого до порядку денного було безпідставно відмовлено.

Інші нормативно-правові акти про господарські товариства та кооперативи не містять норм з цього приводу, тому видається, що наведені положення можуть застосовуватися з аналогією закону, проте, у будь якому випадку, є потреба у прямому нормативному закріпленні більш детальних положень що регулюватимуть подання особою, яка була учасником (членом) будь якого господарського товариства (кооперативу) на момент прийняття загальними зборами рішення, позову до суду з вимогою про визнання недійсним таких рішення. Водночас слід констатувати, що чинне законодавство не містить системно визначених підстав для оскарження рішень загальних зборів учасників господарських товариств: вони вбачаються тільки з практики Верховного Суду.

Зокрема Постанови Касаційного господарського суду Верховного Суду від 12.02.2020 у справі № 916/1253/19 [72], від 04.12.2018 у справі № 910/21845/16 [73] узагальнюють підстави визнання недійсними рішень загальних зборів товариства: це порушенням вимог чинного законодавства при скликанні та проведенні загальних зборів (тобто процедурні порушення); невідповідність рішень зборів нормам законодавства (тобто матеріально-правові порушення); позбавлення учасника можливості взяти участь у зборах. При цьому наявність цих підстав обов'язково має поєднуватися з фактом

порушення рішенням прав і законних інтересів учасника товариства – позивача: недоведення факту такого порушення виключає задоволення позову (Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 25.09.2019 у справі № 910/10932/18 [74]).

Згадувані вище «процедурні» підстави скасування рішень загальних зборів, виходячи з практики Верховного Суду, є наступними: прийняття загальними зборами рішення за відсутності кворуму або за неможливості встановлення наявності кворуму (Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 23.04.2019 у справі № 30/5005/6894/2011) [68]; прийняття рішень з питань, не включених до порядку денного (Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 04.07.2018 у справі № 914/1347/17) [75]; викладення питань порядку денного таким чином, що це унеможливорює розуміння учасником суті питання (Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 02.05.2018 у справі № 912/3133/16) [61]; відсутність протоколу зборів, оформленого відповідно до вимог чинного законодавства (Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 10.10.2018 у справі № 916/1553/17) [76]; ненадання учаснику можливості заздалегідь підготуватись до зборів, зокрема, ознайомитись з документами, що розглядаються на зборах (Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 12.04.2018 у справі № 914/1968/16) [50].

Позбавлення учасника можливості взяти участь у зборах може виражатися у неповідомленні учасника товариства про проведення зборів (Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 03.09.2019 у справі № 922/2506/18) [77], або ж в унеможливленні реєстрації на зборах (Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.12.2019 у справі № 904/10956/16) [78].

Треба зауважити, що подавати позов про визнання рішення загальних зборів недійсним може будь-який учасник товариства, незалежно від розміру частки в статутному капіталі (кількості акцій, розміру паю): як вбачається з Постанов Касаційного господарського суду Верховного Суду від 06.03.2018 у

справі № 907/167/17 та від 24.07.2018 у справі № 927/890/16 «учаснику не може бути відмовлено у визнанні рішення загальних зборів недійсним у зв'язку з недостатністю його голосів для зміни результату рішення, оскільки вплив учасників на прийняття рішення не може вичерпуватись тільки голосуванням, так як голосуванню передують обговорення учасниками питань порядку денного, внесення ними пропозицій, які здатні значною мірою впливати на хід голосування» [48; 79].

Висновки до Розділу 2

1. Проаналізовано зміст немайнового корпоративного права на участь в управлінні товариством (кооперативом), яке має багатокомпонентну структуру. Його ключовою формою є участь у загальних зборах як у вищому органі управління. Право голосу є центральним елементом, однак участь у зборах включає також правомочності бути повідомленим, бути присутнім, обговорювати питання, вносити пропозиції до порядку денного та ініціювати скликання зборів.

2. Розглянуто обмеження участі в загальних зборах і права голосу, що можуть виникати з правового режиму часток (паїв, акцій) або спеціальних механізмів корпоративного контролю. В акціонерних товариствах обсяг голосуючих акцій звужується через наявність привілейованих акцій, викуплених акцій та акцій у спеціальних режимах. У командитних товариствах право управління належить лише повним учасникам, тоді як вкладники до управління не допускаються; у кооперативах асоційовані члени мають лише дорадчий голос.

3. Встановлено, що ключовим елементом процедури скликання загальних зборів є належне повідомлення учасників, яке забезпечує реальну можливість реалізувати право на участь. Найбільш деталізовані процедури застосовуються в акціонерних товариствах і включають оприлюднення матеріалів, використання депозитарної системи та спеціальних електронних

платформ. У товариствах з обмеженою відповідальністю і кооперативах вимоги менш деталізовані, але передбачають обов'язок виконавчих органів забезпечити повне й своєчасне інформування.

4. Доведено, що неналежне повідомлення учасників є істотним порушенням корпоративних прав і зазвичай тягне недійсність рішень загальних зборів. Важливою є не лише формальна відправка повідомлення, а реальна можливість учасника підготуватися: ознайомитися з матеріалами, оцінити порядок денний, внести пропозиції чи кандидатури. Відсутність доступу до документів або неконкретність порядку денного визнаються судами достатньою підставою для скасування рішень зборів.

5. Сформульовано висновок, що процедури реєстрації та представництва учасників на зборах є технічними, але принципово важливими для забезпечення справедливого корпоративного процесу. У акціонерних товариствах вони детально врегульовані, включно з реєстраційними списками, роботою реєстраційної комісії та вимогами до довіреностей. У товариствах з обмеженою та додатковою відповідальністю регулювання мінімальне, що створює правову невизначеність, а в кооперативах представництво заборонене, тому участь можлива лише особисто. Це підкреслює потребу подальшої уніфікації та деталізації правил.

6. Запропоновано враховувати, що механізми голосування, види більшості та судовий контроль за рішеннями загальних зборів становлять ключовий елемент гарантій корпоративних прав. Закон передбачає різні моделі розподілу голосів (пропорційно частці, «один учасник – один голос», кумулятивне голосування) і встановлює диференційовані пороги більшості залежно від важливості рішень.

7. Доведено, що рішення загальних зборів може бути визнано недійсним у разі істотних процедурних порушень (відсутність кворуму, порушення порядку денного, відсутність протоколу, неналежне повідомлення), матеріальної незаконності або позбавлення учасника реальної можливості брати участь у зборах, якщо такі порушення зачіпають його права та інтереси.

ВИСНОВКИ

За результатами проведеного дослідження було сформульовано наступні висновки.

1. З'ясовано, що органи юридичної особи, зокрема господарських товариств і кооперативів, є необхідним інструментом формування та реалізації її волі. Вони не виступають окремими суб'єктами права, а діють як структурні елементи самої юридичної особи, через які вона набуває права та обов'язки. Загальні збори повністю відповідають ознакам органу юридичної особи й виконують волеутворювальну функцію, визначаючи ключові напрями діяльності товариства або кооперативу.

2. Встановлено, що система корпоративного управління ґрунтується на взаємодії учасників (членів) та органів юридичної особи, забезпечуючи ефективність функціонування підприємства й узгодження інтересів стейкхолдерів. Попри існування різних моделей корпоративного управління, загальні збори залишаються обов'язковим і центральним елементом будь-якої такої системи.

3. Проаналізовано класифікацію органів господарських товариств і кооперативів за низкою критеріїв, у межах якої загальні збори займають унікальне місце. Їх не можна віднести ані до виборних, ані до призначуваних органів, оскільки вони формуються автоматично з усіх учасників (членів) юридичної особи та функціонують періодично відповідно до вимог закону й статуту.

4. Визначено, що загальні збори є вищим органом управління, через який учасники (члени) як інвестори реалізують свої корпоративні права та вирішують ключові питання розвитку юридичної особи й долі своїх інвестицій. Саме через загальні збори забезпечується баланс інтересів і здійснюється стратегічний контроль.

5. Розглянуто компетенцію загальних зборів як сукупність прав та повноважень щодо управління діяльністю товариства (кооперативу). Її виключна частина охоплює найважливіші питання функціонування

юридичної особи та формує особливі організаційно-господарські відносини між учасниками й товариством, де збори виступають управненою, а товариство – зобов’язаною стороною.

6. Сформульовано висновок, що законодавство України обмежує можливість втручання загальних зборів у компетенцію наглядових рад і рад директорів, водночас судова практика послідовно підкреслює неможливість підміни рішень загальних зборів господарськими судами щодо питань їх виключної компетенції.

7. Запропоновано враховувати, що форми проведення загальних зборів залежать від організаційно-правової форми юридичної особи. Акціонерні товариства не можуть проводити збори у форматі відеоконференції, проте мають можливість організовувати електронні збори, тоді як інші форми юридичних осіб володіють ширшою гнучкістю.

8. З’ясовано, що загальні збори поділяються на річні та позачергові, причому в акціонерних товариствах додатково передбачено «термінові» позачергові збори зі скороченим строком повідомлення. Пороги ініціювання позачергових зборів відрізняються залежно від виду юридичної особи: 5% голосуючих акцій для акціонерних товариств, 10% статутного капіталу – для ТОВ і ТДВ, тоді як кооперативи встановлюють значно вищий поріг — третину членів.

9. Визначено доцільність прямого законодавчого закріплення заборони призначення загальних зборів у місцях, де доступ учасників (членів) фізично або юридично обмежений. Така норма запобігатиме зловживанням під час скликання зборів і сприятиме реальному забезпеченню корпоративних прав.

10. Проаналізовано зміст немайнового корпоративного права на участь в управлінні товариством (кооперативом), яке має багатокomпонентну структуру. Його ключовою формою є участь у загальних зборах як у вищому органі управління. Право голосу є центральним елементом, однак участь у зборах включає також правомочності бути повідомленим, бути присутнім,

обговорювати питання, вносити пропозиції до порядку денного та ініціювати скликання зборів.

11. Розглянуто обмеження участі в загальних зборах і права голосу, що можуть виникати з правового режиму часток (паїв, акцій) або спеціальних механізмів корпоративного контролю. В акціонерних товариствах обсяг голосуючих акцій звужується через наявність привілейованих акцій, викуплених акцій та акцій у спеціальних режимах. У командитних товариствах право управління належить лише повним учасникам, тоді як вкладники до управління не допускаються; у кооперативах асоційовані члени мають лише дорадчий голос.

12. Встановлено, що ключовим елементом процедури скликання загальних зборів є належне повідомлення учасників, яке забезпечує реальну можливість реалізувати право на участь. Найбільш деталізовані процедури застосовуються в акціонерних товариствах і включають оприлюднення матеріалів, використання депозитарної системи та спеціальних електронних платформ. У товариствах з обмеженою відповідальністю і кооперативах вимоги менш деталізовані, але передбачають обов'язок виконавчих органів забезпечити повне й своєчасне інформування.

13. Доведено, що неналежне повідомлення учасників є істотним порушенням корпоративних прав і зазвичай тягне недійсність рішень загальних зборів. Важливою є не лише формальна відправка повідомлення, а реальна можливість учасника підготуватися: ознайомитися з матеріалами, оцінити порядок денний, внести пропозиції чи кандидатури. Відсутність доступу до документів або неконкретність порядку денного визнаються судами достатньою підставою для скасування рішень зборів.

14. Сформульовано висновок, що процедури реєстрації та представництва учасників на зборах є технічними, але принципово важливими для забезпечення справедливого корпоративного процесу. У акціонерних товариствах вони детально врегульовані, включно з реєстраційними списками, роботою реєстраційної комісії та вимогами до довіреностей. У товариствах з

обмеженою та додатковою відповідальністю регулювання мінімальне, що створює правову невизначеність, а в кооперативах представництво заборонене, тому участь можлива лише особисто. Це підкреслює потребу подальшої уніфікації та деталізації правил.

15. Запропоновано враховувати, що механізми голосування, види більшості та судовий контроль за рішеннями загальних зборів становлять ключовий елемент гарантій корпоративних прав. Закон передбачає різні моделі розподілу голосів (пропорційно частці, «один учасник – один голос», кумулятивне голосування) і встановлює диференційовані пороги більшості залежно від важливості рішень.

16. Доведено, що рішення загальних зборів може бути визнано недійсним у разі істотних процедурних порушень (відсутність кворуму, порушення порядку денного, відсутність протоколу, неналежне повідомлення), матеріальної незаконності або позбавлення учасника реальної можливості брати участь у зборах, якщо такі порушення зачіпають його права та інтереси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 №435-IV.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n5323> (дата звернення: 01.10.2025).
2. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. Х. : Право, 2011. Том 1. 656 с.
3. Артеменко С. В. Цивільно-правові проблеми управління акціонерним товариством : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2004. 195 с.
4. Корпоративне право крізь призму судової практики: монографія / за ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. Харків. 2021. 512 с.
5. Смітюх А. В. Корпоративне право у схемах: навчальний посібник. Одеса : Одеський національний університет імені І.І.Мечникова, 2017. 322 с.
6. Гарагонич О.В. Господарська правосуб'єктність акціонерних товариств: Дис... док. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2020. 466 с.
7. Кравець В. І. Наглядова рада в системі корпоративного управління акціонерного товариства : дис. ... доктор філософії: 081 – Право. Івано-Франківськ, 2025. 215 с.
8. Жорнокуй Ю. М., Сліпченко С. О., Жорнокуй В. Г. Корпоративні правовідносини : монографія. Харків : ЕКУС, 2021. 248 с.
9. Килимник І. І., Бровдій А. М., Кутоманов Д. Є. Цивільне право України: навч. посібник. Х. : ХНУМГ, 2014. 225 с.
10. Панченко М.І. Цивільне право України: навч. посіб. К.: Знання, 2005. 583 с.
11. Цивільне право України: Академічний курс: підруч.: у двох томах / За заг. ред. Я.М.Шевченко. Т. 1. Загальна частина. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 520 с.

12. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30.10.1996 № 448/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-вр> (дата звернення: 01.10.2025).
13. Корпоративне управління: Монографія/ І. Спасибо-Фатєєва, О. Кібенко, В. Борисова; за ред. проф. І. Спасибо-Фатєєвої. Харків: Право, 2007. 500 с.
14. Ільчук П. Г., Корольова О. П. Корпоративне управління: історичні аспекти та тенденції розвитку. *Управління у сферах фінансів, страхування та кредиту* : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів 18 – 21 лист. 2009 р.) Львів, 2009. С. 180-182.
15. Беляневич О. А., Мягкий А. В. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми : монографія. Київ : НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2017. 320 с.
16. Ніколенко М.О. Корпоративне управління як інституційне середовище функціонування корпоративного договору. *Стратегії розвитку Харківської області на період 2021-2027.*: збірник наукових праць за матеріалами круглого столу (м. Харків, 23 січня 2020 р.). Хвркыв, 2020. С. 98-102.
17. Головіна Я. С. Сутність корпоративного управління. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. №4. С. 335-339.
18. Орлова Н. С. Корпоративне управління як основа розвитку ринкової економіки України. *Економіка та держава*. 2010. № 3. С. 72-73.
19. Шершньова З.Є., Черпак А.Є., Корпоративне управління як основа розвитку ринкової економіки. *Формування ринкової економіки*: спец. випуск (присвячений 100-річчю КНЕУ). Київ: КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2007. С. 324-358.
20. Кодекс корпоративного управління: ключові вимоги та рекомендації: Затв. Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку 12.03.2020 р. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/document/?id=10687172>. (дата звернення: 01.10.2025).

21. Щербаков В.В. Диференціація правового положення органів акціонерних товариств: автореферат дисертації кандидата юридичних наук: 12.00.04., Донецьк, 2011. 20 с.
22. Борисова В.І. Питання управління юридичними особами та їх вирішення за чинним законодавством України. *Право України*. 2009. № 5. С. 113-120.
23. Цивільне право України: у 2 т. Том 1: Підручник / За заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатєєвої, В.Л. Яроцького. К. Ін Юре, 2007. 480 с.
24. Про особливості регулювання діяльності юридичних осіб окремих організаційно-правових форм у перехідний період та об'єднань юридичних осіб: Закон України № 4196-IX від 09.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#n207> (дата звернення: 01.10.2025).
25. Про акціонерні товариства : Закон України від 27.07.2022 №2465-IX : станом на 01 січня 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2465-20#n1985> (дата звернення: 01.10.2025).
26. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 №2275-VIII : станом на 08 березня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#n28> (дата звернення: 01.10.2025).
27. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 р. №1087–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1087-15>. (дата звернення: 01.10.2025).
28. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 21.07.2020 р. № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20>. (дата звернення: 01.10.2025).
29. Молявко О. М. Проблеми відповідальності органів управління господарських товариств. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Право»*. 2011. №32. 2011. С. 34-40.
30. Кібенко О.Р. Інститут загальних зборів у корпоративному праві за законодавством Великобританії і України: новий підхід. *Юридична Україна*. 2005. № 6. С. 43-48.

31. Виговський О. І. Новели акціонерного законодавства: науково-практичний коментар до Закону «Про акціонерні товариства». Київ: Юстініан, 2009. 880 с.
32. Кріпкий А. Ю. Правове забезпечення корпоративної безпеки підприємств України. *Молодий вчений*. 2019. №2(66). С. 628-632.
33. Смітюх А. В. Незалежні директори (незалежні члени наглядових рад) та публічні інтереси. *Політико-правова доктрина державного суверенітету в умовах глобалізації*: мат. Міжнар. наук.-практич. конф., присвяченої 100-річчю з дня народження доктора юридичних наук, професора Л.М.Стрельцова (25.10.1918-24.03.1979), (м.Одеса, 26 жовт. 2018 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С.248-251.
34. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 №1798-XII : станом на 08 лютого 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 01.10.2025).
35. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2001. 656 с.
36. Правознавство : підручник для студ. вищих навч. закладів / ред.: В. В. Копеїчиков, А. М. Колодій. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 752 с.
37. Беляневич О. А., Беляневич В. Е. Науковий висновок щодо застосування норм законодавства, що регулюють діяльність спостережної/наглядової ради акціонерного товариства. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/nauk_visn/Nauk_visn_921_67_19__921_83_19.pdf (дата звернення: 01.10.2025).
38. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з корпоративних правовідносин: Постанова Пленуму Вищого господарського суду України від 25.02.2016 № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004600-16#n38> (дата звернення: 01.10.2025).

39. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 21.01.2025 у справі № 910/1967/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/124829952> (дата звернення: 01.10.2025).
40. Мягкий А. В. Корпоративне управління за законодавством України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.04. Київ, 2017. 228 с.
41. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України від 30 жовтня 1996 року № 448/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 01.10.2025).
42. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 03.07.2018 у справі № 926/2301/1. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75135333>. (дата звернення: 01.10.2025).
43. Жорнокуй В. Г. Про проблему визначення місця немайнових прав учасників господарських товариств у системі цивільних прав. Право та інновації. 2015. № 4 (12). С. 51– 57.
44. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах : монографія. Львів : Край, 2009. 464 с.
45. Корпоративне право: навчальний посібник. За заг. ред. О.В. Гарагонича, С.М. Грудницької, Л.М. Дорошенко. 2-е вид., випр. і доп. К.: Видавничий дім «АртЕк», 2018. 400 с.
46. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08#Text> (дата звернення: 01.10.2025).
47. Про практику розгляду судами корпоративних спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2008 № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-08#Text> (дата звернення: 01.10.2025).

48. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду № 907/167/17 по справі від 06.03.2018. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72645204>. (дата звернення: 01.10.2025).
49. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду по справі № 904/6983/17 від 27.03.2018. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73160525>. (дата звернення: 01.10.2025).
50. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду по справі № 914/1968/16 від 12.04.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73410612>. (дата звернення: 01.10.2025).
51. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду по справі № 916/4139/15 від 01.03.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/72568636>. (дата звернення: 01.10.2025).
52. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду по справі № 927/265/17 від 31.01.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/71954888>. (дата звернення: 01.10.2025).
53. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду по справі № 904/9431/15 від 27.03.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73097954>. (дата звернення: 01.10.2025).
54. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду по справі № 910/22291/16 від 28.03.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73081560>. (дата звернення: 01.10.2025).
55. Бігняк О. В. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2018. 489 с.
56. Марущак Я. С. Корпоративні права та обов'язки за законодавством України та Європейського Союзу : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2018. 214 с.
57. On the exercise of certain rights of shareholders in listed companies: Directive of the European Parliament and of the Council 2007/36/EC of 11.07.2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32007L0036>. (дата звернення: 01.10.2025).

58. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 р. №1576–XII. (Зі змін. та доп.). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>.
59. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду по справі № 920/888/17 від 17.04.2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/73441769>. (дата звернення: 01.10.2025).
60. Смітюх А. В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки) : теоретико-правові засади : дис. ... док. юрид наук: спец. 12.00.04. Одеса, 2018. 561 с.
61. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 02.05.2018 у справі № 912/3133/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80108942>. (дата звернення: 01.10.2025).
62. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 19.02.2019 у справі 924/156/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80108942>. (дата звернення: 01.10.2025).
63. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 06.02.2020 у справі № 912/712/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87478644>. (дата звернення: 01.10.2025).
64. Шаповал В. М. Кворум. *Юридична енциклопедія*: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 2001. Т. 3. С. 78.
65. Сіщук Л. В. Органи управління у товаристві з обмеженою відповідальністю: огляд новел законодавства. *Право і суспільство*. 2018. Вип. 8. С. 89–99.
66. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 05.07.2012 № 5080-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>. (дата звернення: 01.10.2025).
67. Про холдингові компанії: Закон України від 15.03.2006 р. № 3528–IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3528-15>. (дата звернення: 01.10.2025).

68. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 23.04.2019 у справі № 30/5005/6894/2011. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81369272>. (дата звернення: 01.10.2025).
69. Сіщук Л. В. Правове регулювання проведення загальних зборів учасників товариства з обмеженою відповідальністю. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 79–82.
70. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховний Суду від 20.03.2019 у справі № 906/37/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80684965>. (дата звернення: 01.10.2025).
71. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховний Суду від 02.05.2018 у справі № 910/807/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73840213>. (дата звернення: 01.10.2025).
72. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 12.02.2020 у справі № 916/1253/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87656447>. (дата звернення: 01.10.2025).
73. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 04.12.2018 по справі № 910/21845/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78325636>. (дата звернення: 01.10.2025).
74. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 25.09.2019 у справі № 910/10932/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84525190>. (дата звернення: 01.10.2025).
75. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 04.07.2018 у справі № 914/1347/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75270547>. (дата звернення: 01.10.2025).
76. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 10.10.2018 у справі № 916/1553/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/77257181>. (дата звернення: 01.10.2025).
77. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 03.09.2019 у справі № 922/2506/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84008691>. (дата звернення: 01.10.2025).

78. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.12.2019 у справі № 904/10956/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86333853>. . (дата звернення: 01.10.2025).

79. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 24.07.2018 у справі № 927/890/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75501134>. (дата звернення: 01.10.2025).